№ 63—ՏԱՍՆԵՒԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ—№ 63

# ԱՐՁԱԳԱՆՔ

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

Հրատարակվում է չորեքշաբթի, ուրբաթ և կիւրակի օրերը:
Տարեկան գինն է 10 ռուբլի, կէս տարուանը 6 ռուբլի,
3 ամսուանը 3 ռ. և մի ամսուանը 1 ռ.:
Առանձին համարը 7 կոպէկ:

Բաժանորդագրութիւնն ընդունվում է խմբագրատանը և Կենդրոնական գրավաճառանոցում:

Հասցէն՝ Тифлисъ, Редакція „Ардзагангъ".
կամ՝ Tiflis, Rédaction „Ardzagang".

Խմբագրութիւնը բաց է ամենայն օր 10—1 ժամը
(բացի կիրակի և տօն օրերից):

Յայտարարութիւն ընդունվում է ամեն լեզուով:

Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր բառին 2 կոպէկ:

## „ԱՐՁԱԳԱՆՔԸ" ՆԵՐԿԱՅ 1893 ԹՈՒԻՆ

# „ԱՐՁԱԳԱՆՔ"

## ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԼՐԱԳԻՐ

(ՏԱՍՆՈՒԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ)

Ներկայ 1893 թուին «ԱՐՁԱԳԱՆՔԸ» հրատարակվում է այժմեան գիրքով և նոյն ծրագրով: Թերթը ստանում է «Հիւսիսային գործակալութեան» հեռագիրներ:

*«Արձագանքը» լոյս է տեսնում շաբաթը երեք անգամ—չորեքշաբթի, ուրբաթ և կիւրակի օրերը:*

«ԱՐՁԱԳԱՆՔԻ»՝ տարեկան գինը 10 ռուբլի է, կէս տարուանը—6 ռ., երեք ամսուանը—3 ռ. և մի ամսուանը—1 ռուբլի:

Բաժանորդագրութիւնն ընդունվում է ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ (Երևանեան հրապարակի և Միջի-Փողոցի անկիւն, քաղաքային տան հանդէպ) և ԿԵՆԴՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ:

«ԱՐՁԱԳԱՆՔԻՆ» օտար քաղաքներից գրուել ցանկացողները պէտք է դիմեն հետևեալ հասցէով՝ Тифлисъ, Редакція газеты «Ардзагангъ». իսկ արտասահմանից՝ Tiflis, Rédaction du journal arménien «Ardzagang».

Յայտարարութիւններ ընդունվում են թէ՛ հայերէն և թէ օտար լեզուներով:

Խմբագիր-հրատարակիչ՝ ԱԲԳԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ:

### ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ. — Թիֆլիզի բնակիչներից զինուորագրութեան կոչուածների թիւը: Մանկավարժական կուրսեր: Յարութիւն Գասպարեանց: Դանիէլ Տէր-Զաքարեանց: Նամակ Մեծ-Ղարաքիլիսից: Լրացուցիչ ընտրութիւն: Նամակ խմբագրութեան: Մոսկուայի «Բնագիտութեան, Մարդ. և Ազգագր. Ընկեր. որոշումը: Հետաքրքիր մանրամասնութիւններ ապօրինի ընտրուած պատգամաւորների մասին: Նալբանդեանցի նուագահանդէսը:

ՏԱՃԿԱԿԱՆ-ՀԱՅԱՍՏԱՆ. — Լուրեր Կ. Պօլսի լրագրներից:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ.—Դաւրէժից:

ՖԵԼԻԵՏՕՆ.—Կաղնի: Ընկեր: Պարսկաստանի ֆինանսական վիճակը և վաճառականութիւնը:

ԲՆԱՍԻՐԱԿԱՆ.—Տիկին Հրաչեայ:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

## ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

Այս տարի Թիֆլիզի բնակիչներից զինուորագրութեան կոչուելու են 437 երիտասարդ.

Ա) քրիստոնեաներից 311 հոգի, որոնցից հայ—237 հ., վրացի 71, կաթոլիկ—2 և յոյն—1 հոգի:

Բ) ոչ-քրիստոնեաներից 126 հոգի, որոնցից յունադաւան—95 հ. հրեայ—12 հ., մօլօկան—10 հ., կաթոլիկ 5 հ., լութերական 3 հ., և մահմեդական—1 հոգի:

Համաձայն Ներքին գործոց պ. նախարարի շրջաբերականի վիճակահանութիւնը տեղի կ'ունենայ ոչ թէ նոյեմբերի 1-ին, ինչպէս առաջ էր, այլ հոկտեմբերի 15-ին:

* * *

Օդեսայում կազմել են երկամեայ կուրսեր այն անձանց համար, որոնք բարձրագոյն կրթութիւն են ստացել և կամենում են իրանց մանկավարժական գործունէութեան նուիրել:

հրատարակուած լուրերին նայելով, ազգային լուսաւորութեան նախարարի գլխաւոր մասնաժողովում նոյնպէս զարթել է խնդիր Ս. Պետերբուրգում մանկավարժական սեմինար կամ ուսուցիչներ պատրաստելու ճեմարան հիմնելու: «Վեստնիկ Վօսպիտանիա» հանդէսը մինչև անգամ հաղորդել է այս ծրագրի բովանդակութիւնը:

Այս առիթով «Պետեր. Վեդ.» լրագիրն ասում է. «Ահա տասնեակ տարիներ է, որ ուսուցիչների և դաստիարակների մանկավարժական պատրաստութեան խնդիրը զարթնում է և կրկին մոռացութեան տրվում: Ուսուցիչների գործնական նախապատրաստութեան համար Օդեսայում կազմուած երկամեայ կուրսը իրաւունք է տալիս մեզ կարծելու, որ այս անգամ յիշեալ խնդիրը վճռվում է—որ և պահանջում է անշուշտ մեր կրթական-դաստիարակական գործի վիճակը: Եթէ ամեն գործնական ասպարէզի աշխատողի համար պահանջվում է նախապատրաստութիւն, որքան աւելի կարևոր է այդ այնպիսի պատասխանատու և նշանաւոր գործի համար, որպիսին են ապագայ աճող սերնդի կրթութիւնն ու դաստիարակութիւնը:

* * *

Երէկ հողին յանձնեցին մի համեստ և ազնիւ երիտասարդի՝ Յարութիւն Գասպարեանցի մարմինը, որ ծառայում էր տեղւոյս Առևտրական բանկում իբրև գլխաւոր հաշուապահի օգնական: Նորա հօրեղբայրը՝ Թիֆլիզում յայտնի բժշկ. Յովհաննէս Գասպարեանը 'ի յիշատակ հանգուցեալի նուիրել է 500 ռուբլի յօգուտ Ս. Էջմիածնայ ճեմարանի, չորս հարիւրական ռուբլի յօգուտ Թիֆլիզի և Շուշուայ հոգևոր դպրանոցների և 300 ռուբլի յօգուտ Թիֆլիզի քահանայից գանձարանի, ընդամենը 1600 ռուբլի:

* * *

Ամսոյ 1-ին հողին յանձնուեցաւ Դանիէլ Տէր-Զաքարեանցի մարմինը:

Հանգուցեալը 32 տարեկան էր. նա իւր ուսումը աւարտելով Ներսիսեան դպրոցում 1880 թուից սկսած մինչև 1890 թիւը տասն տարի շարունակ ուսուցչութիւն էր անում ազգային դպրոցներում՝ Հախպատ, Շուլաւէր, Ախալքալաք, Ագուլիս և Ջաքաթալա, իսկ վերջին երեք տարին քաղաքիս Կուկիոյ ս. Աստուածածնայ թաղայից դպրոցում:

Վերջին վեց տարուայ ընթացքում նա 6 անգամ ընտրուած է եղել Չուղուրէթոյ ս. Աստուածածնի ժողովրդականներից իբրև պատգամաւոր կաթողիկոսական և Ներսիսեան դպրոցի հոգաբարձութեան ընտրութեան ժամանակ և ամեն անգամ իւր այդ պարտաւորութիւնը կատարել է աչքի առաջ ունենալով ազգի և եկեղեցու բարձրագոյն շահերը:

Ի միջի այլոց հանգուցեալին յարգել էին Կուկիոյ դպրոցի հոգաբարձական և ուսուցչական խմբերը, պսակ դնելով նորա դագաղի վրայ:

* * *

### ՄԵԾ-ՂԱՐԱՔԻԼԻՍԱ, յունիսի 2-ին.

(Թղթակցութիւն «Արձագանքի»)

Հռչակաւոր Փամբակի երկարաձիգ ձորի գլխաւոր աւանն է Մեծ-Ղարաքիլիսան. ունի վեց հարիւր տուն բնակիչ. տեղը տափարակ է, շրջապատը լեռնոտ և անտառոտ, գիւղի տակովն անցնում է Փամբակայ գետը, որի մէջ խառնվում է այս աւանի Վանաց գետակ և Կիրակնեայ առուակը. չնայած պատուական ջրերի այդքան առատութեան, այժմ մօտակայ անտառոտ լեռան մի ձորակից կաթնաղբիւր անունով մի ակ է բերվում խողովակներով և այդ նոր ընտիր ջուրը պիտի բաշխուի գիւղի զանազան թաղերին: Այն տեղը, որտեղից բղխում է այդ ջուրը, ժողովրդի բերնում կոչվում է «Բուլի», ուր շինութեան հետքեր էլ կային առաջները:

Առհասարակ Ղարաքլիսի շուրջը լի է հնութեան հետքերով. գիւղի դիմացի սարի վրայ գտնվում է մի գեղանկար փոքրիկ հարթավայր, որ ժողովրդի բերանում կոչվում է «[illegible]»:

Ղարաքլիսի օդը պատուական է. ժողովուրդը քաջառողջ, ուշիմ և խիստ բազմածին է. անուանի են իրանց ժրութեամբ և ընդունակութեամբ. կանայք շատ նման են գերմանուհիների՝ գէր, սպիտակ, կարմիր, շնորհալի, իդէալական աշխատասէր. մեծ անուն են վայելում սրանց պայծառ գոյներով թել ներկելու հմտութիւնը և զմայլելի գորգագործութիւնը, աղջիկների մէջ կան անպայման գեղեցկուհիներ: Մարդիկ խիստ երկարակեաց են. անհնար է, որ ամեն տան գոնէ մի ութսուն տարեկան մարդ չլինի. հարիւր տարեկանի հասած ամեն թաղում գոնէ մէկը կայ. կենդանի է այս բոպէս 125 տարեկան մի ծերունի:

Երկիրը շատ էլ բերրի չլինելով՝ տղամարդիկ շատ են գնում շահաւէտ պանդխտութեան, բայց ընտանեկան կապերը ամուր պահում են. պսակվում են հայրենիքում, կին երբեւէ երբէք չեն տանում օտարութիւն: Վարք ու բարքը օրինակելի է:

Երկու սեռի դպրոցները բազմամեայ են և շատ բարեկարգ. բոլոր ուսուցիչները տեղացի են: Եկեղեցու երգեցիկ խումբը, հաւատացէք, կարող է մրցել Ս. Էջմիածնի ճեմարանի երգեցիկ խմբի հետ:

Երեք քահանաներն էլ կրթուած, լուսաւոր անձինք են. երեքն էլ դասեր ունին դպրոցում. ամեն կիւրակէ նրանք հերթով քարոզ են խօսում. նշանաւոր է մանաւանդ աւագ քահանայ տէր Արսէն Տէր-Սիմէօնեանը, որ եպիսկոպոսական սարաս ունի. պատկառելի և խստաւ պաշտելի է ժողովրդի աչքում. ծանրաբարոյ, հեզ, արթուն, հեռատես, անպագրապ, մաքրակենցաղ, ուսումնասէր, հոգացող. նա կրթել է ամբողջ ժողովուրդ և մեծ ազդեցութիւն ունի. Ղարաքլիսան շատով պարտական է այդ կատարելատիպ քահանային. այս խոստովանում է ինքը ժողովուրդը:

Եւրոպական տարազով տներ շատ են Ղարաքլիսում. օրիորդական դպրոցի մօտ գտնվում է մի ազատ գետին ծառաստանով. տանուտէր պ. Նահապետը ջանադիր է, որ դա անպատճառ բուլվար դառնայ: Յուսալի է որ պարոնն անպատճառ այդ գլուխ կը բերէ: Ղարաքլիսան Փամբակի գաւառի պաշտօնավայրն է. կայ այստեղ զօրք և զօրանոց: Նորերս նրա մօտ նկատուել են մարգանեցի և քարածուխի հանք:

Ն. **:

* * *

Ինչպէս յայտնի է մայիսի 30-ին ընտրուել են ընդամենը Թիֆլիզի քաղաքային խորհրդի 75 իրաւասու:

Եթէ մինչև երկուշաբթի օրը գանգատ չի մատուցանուի նահանգական ատեանին մայիսի 30-ին ընտրութեանց անկանոնութեանց դէմ, այն ժամանակ լրացուցիչ ընտրութիւնները 5 իրաւասու և 16 կանդիդատ անուանելու համար տեղի կունենան կիւրակէ, յունիսի 13-ին:

* * *

### ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Մի ամսից աւելի է որ բազմարդիւն Հայր Ղևոնդ Ալիշանի նոր աշխատութիւնը «Սիսական» խորագրով արդէն լոյս է տեսել, բայց նորա մասին, որքան ինձ յայտնի է, Կովկասի լրագրներում յայտարարութիւն չկայ:

Անցեալ ապրիլի $^{14}/_{26}$ նամակով հանդերձ Հայր Ալիշանը բարեհաճել էր ուղարկել ինձ իբրև նուէր «Սիսականի» մի օրինակը, ուստի միջոց ունիմ և պարտք եմ համարում հաղորդել Ձեզ ամենակարճառօտ տեղեկութիւն այդ նոր հոյակապ աշխատութեան մասին, փոքր ինչ մանրամասն խօսքս յետաձգելով մօտակայ ապագայի:

«Սիսականի» դիրքը, տիպը և թուղթը նոյնն է, ինչ որ «Այրարատինը Բացի յառաջաբանը, ունի 562 երես, 28 երեսով պակաս Այրարատից: Ունի Սիւնեաց աշխարհի աշխարհագրական քարտէսը հին և նոր անուններով և 151 զանազան պատկերներ վանքերի, եկեղեցիների, խաչարձանների, տեղերի, նկարների և այլն:

Սիսականի նկարագրութիւնը բովանդակում է իւր մէջ հետևեալ գաւառները ըստ կարգի. Գեղարքունի, Սոդք, Վայոց Ձոր, Ծղուկ, Հաբանդ, Աղահեճք, Բաղք, Կովսական, Կապուն, Արևիք, Գողթն, Երնջակ, Ճահուկ և Նախճաւան:

Իւրաքանչիւր աւան, բերդ, աւերակ, վանք, եկեղեցի, գիւղ և այլն հարստացած է պատմական տեղեկութիւններով: Գիրքը արժէ 75 Ֆրանկ. առ այժմ այսքան:

Քոչէրունի.

30-ին մայիսի 1893 թ.
Սալիան:

* * *

Մոսկվայի »Բնոգիտութեան, մարդաբանութեան և ազգագրութեան ընկերութեան» խորհուրդը այս ամառ գլխաւոր հետազօտութիւններ կատարելու համար որոշել է ուղարկել Թիֆլիզի և Քութայիսի նահանգները՝ Լազարեանց ճեմարանի վրաց լեզուի

## ՖԵԼԻԵՏՕՆ

### ԿԱՂՆԻ

Մ. Ն.-ի յիշատակին

Արձակ դաշտի մէջ դալար ճիւղերով
Մի հսկայ կաղնի կանգնած էր մէկիկ,
Նա հետ զեփիւռի քաղցրիկ շրշիւնով
Ազատ երկնի տակ ճօճվում էր մեղմիկ:

Տանջուած անցուորներ, յոգնած, վաստակած
Շունչ էին առնում նորա շուաքում,
Նա խիտ ճիւղերը փարթամ տարածած,
Ողջին սիրահեզ՝ հանգիստ էր փչում:

Մերթ նա մրցելով խօլ հողմերի դէմ,
Վշշում էր ուժգին գէտ վիշապ կատաղած,
Մերթ վէս գլուխը հպարտ, սիգաճէմ
Թափահարում էր սաստիկ վրդովուած:

Եւ մերթ հանդարտիկ նա երերում էր,
Որպէս գթոտ մայր օր-օր երգելով,
Եւ ապա հանդիստ, խաղաղ լռում էր,
Յոգնած ոստերին անդորր տալով:

—

Գարունն անցել էր, անցել և ամառ.
Աշնան բոթաբեր փչում էր քամին՝
Եւ տերևները թօշնած, դալկահար՝
Տխուր, ողբալով թափւում էր կաղնին:

Ձմեռը տիրեց, սպիտակ պատան
Փայլեցը զրկուած խեղճ կաղնին հագաւ,
Բոլորն ապերախտ. Նրան մոռացան,
Մէկը հսկային տեսնելու չեկաւ:

### ԸՆԿԵՐ

Եթէ սրտիդ մէջ, նազելի ընկեր,
Անշէջ վառվում է կայծը սիրային,
Թէ քո ոսկէվառ փայլում են յոյսեր,
Խնդում ես՝ յենուած Տիրոջ հաւատին,
Եթէ փոթորկից չես դու սարսափում՝
Եւ չես երկմտում արևի ծագման,
Թէ քնար ձեռիդ դու կեանք ես երգում,
Թէպէտ այդ կեանքն էլ մօտ չէ բերկրութեան,
Թէ ձեռդ մեկնած վիշտ ես ամոքում,
Թախիծ ես վանում նժդեհի սրտից,
Թէ հէգ լքեալին լոյս ես աւետում,
Բերում ես պարգև գարնան ծաղկալից,
Շտապիր, հոգեակ, թող շրթունքներս
Սեղմեն քո ճակատ, քո պայծառ աչեր,
Սրտիդ մրմունջին յանձնեմ երգերս,
Մոռանամ մաղձոտ, թունալից հոգսեր:

ԱՐՇԱԿ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

### ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻ ՖԻՆԱՆՍԱԿԱՆ ՈՒ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՎԻՃԱԿԸ ԵՒ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Ռուսաստանի յարաբերութիւնները Պարսկաստանի հետ աւելի և աւելի զարգանում են և հետաքրքրական են կացուցանում պարզելու այդ երկրի առանձնայատկութիւնները, նորա առևտրական սովորութիւնները, բնակիչների ճաշակն ու վարքը, նորա ելևմտական վիճակը և այլն: Այս նպատակով ռուսաց «Վեստնիկ Ֆինանսով» (Ելևմտից համբաւաբեր), լրագրի խմբագրութիւնը հաւաքել է մինչև այժմ հրատարակուած այն տեղեկութիւնները, որոնք վերաբերում են Պարսկաստանի տնտեսական պայմաններին և արտաքին առևտուրին: Մեր խմբագրութիւնը ևս կարևոր համարեց համառօտութեամբ հաղորդել այդ տեղեկութիւնները վերոյիշեալ շաբաթաթերթից, աչքի առաջ ունենալով այն յարաբերութիւնները, որ հայերն ունին Պարսկաստանի հետ: «Վեստ. Ֆինանսով» շաբաթաթերթի խմբագրութիւնը իւր տեղեկութիւնները քաղել է ռուս և օտար ազգի դեսպանական գործակատարների ու հիւպատոսների հաղորդագրութիւններից և այն յօդուածներից, որոնք վերջին ժամանակ հրատարակուեցան ֆրանսիական, գերմանական և անգլիական պարբերական հանդէսներում. վերջիններից ուշադրութեան արժանիներն են, «Le budget, les impots et le commerce de la Perse» հրատարակած Bulletin de statistique հանդիսում, «La Perse économique Journal des Economistes հանդիսում, յօդուածներ Պարսկաստանի մասին, որոնք վերջին տարիներում հրատարակուած են «Moniteur officiel du Commerce» «Board o Trade» «Jahresberichte des österreichisch—ungarischen Consulats—Behörden» «Handels Museum» և այլն հանդէսներում:

Պարսկաստանը գտնվում է Իրանի բարձրաւանդակի վրայ. վերջին աւելի ճիշդ տեղեկութիւններով նրա տարածութիւնն է 628,000 անգլիական քառակուսի մղոն. բնակիչների թիւը 9 միլիօն է, որոնց մեծամասնութիւնը կազմում է նըստակեաց գիւղական դասը և հաւասարաչափ են թափառականների ու քաղաքաբնակների թուերը: Եւրոպացիների թիւը Պարսկաստանում 800-ից աւելի չէ. իսկ օտարազգերից են՝ 43 հազար հայեր, 23 հազար քաղդէացիք ու նեստորականք և 19 հազար հրեայ: Բնիկ պարսիկ բնակիչները դաւանում են մահմետական կրօն և բաժանվում Շիի (8,2 միլիօն) և և Սիւննի (700 հազար) աղանդների: Պարսկաստանի հարկապահանջութեան կազմակերպութիւնը բոլորովին անկանոն է: Պետութեան արդիւնքի աղբիւրները կազմում են կամ մշտական հարկերը, որոնք ըստ մեծի մասին կապալով են տրվում և կամ պատահական հարկերը, որոնք պահանջվում են զանազան առիթներով: Առաջինների շարքումն են. 1) սովորական հարկերը, 2) պետական կալուածների արդիւնքը, 3) մաքսի արդիւնքը, 4) արդիւնքը կապալներից և առանձին արտօնութիւններից: Երկրորդ տեսակի պատահական հարկերն են. 1) բնական արդիւնաբերութեան բաժին, 2) ընծայաբերութիւններ նոր տարին (9 մարտի) և մարգարէի տօնի օրը (բաղչիշ). 3) տուգանքներ, յարքունիս գրաւումն և այլն: Սովորական հարկերն են՝ հողային, կենդանեաց և պարապմունքի հարկերը: Հողային հարկը կազմում է տարեկան արդեաց $^1/_6$-ականը: Հարկի վճարումը կախուած է բոլորովին հարկահանից, որին յաճախ վճարվում է մի քանի տարուանը միանուագ:

Անասունների հարկը վճարվում է կամ իբրև լրումն հողային հարկի կամ իբրև ինքնուրոյն հարկ թափառական ժողովուրդներից. նրա քանակութիւնն է 3—4 ռուբլի իւրաքանչիւր ձիուց, կովից, իշից և ուղտից ու 50—70 կոպէկ իւրաքանչիւր ոչխարից: Այս հարկը վճարվում է բնական բերքերով կամ դրամով: Պարապմունքից ստացուած հարկը կազմում է տարեկան արդեանց $20^0/_0$-ը: Պետական կալուածների արդիւնքը կազմում են պետական հողերի մշակումից գոյացած արտադրութեանց $^2/_3$ մասը, եթէ գիւղատնտեսական գործիքները, սերմացուն ու անասունները գանձարանիցն են, հակառակ դէպքում պետուուսուցիչ պ. Ա. Խախանովին, իսկ Անդրկովկաս և Տաճկական-Հայաստան — Հրապարակախօս Գրիգոր Ջանշեանցին:

⁂

Անցեալ համարում մենք հաշիւ էինք տուել ապօրինի ընտրուած պատգամաւորների այն ժողովի մասին, որ զանազան վարժողութիւններ էին արել Ներսիսեան դպրանոցի հոգաբարձուներ ընտրելու համար: Մի քանի հետաքրքրական մանրամասնութիւն է հաղորդում այդ ժողովի մասին «Նոր-Դարը».

Քուէարկութեան առաջարկուածների տուփերը դրուել են. Սպէնդիարեանը մի գրութեամբ նախագահին յայտնում է հոգաբարձու լինելու ցանկութիւն. Նախագահը բաց է անում մի ուրիշ ծրար, որի մէջ 16 թեկնածուների անուններ են տպուած և տակը ստորագրուած է բժ. Գասպարեանց: Նախագահը կամենում է թերթիկներով տուած ձայների վրայ աւելացնել և բժ. Գասպարեանցի անուանացուցակը:

Պատգամաւորներից մէկը յայտնում է, որ այդպէս բան կարելի չէ անել, բայց նախագահն այդ առարկութիւնը չէ լսում, տեղից վեր է կենում և բժ. Գասպարեանցի ուղարկած տպագրած ցուցակը ամենքին ցոյց տալով ի դիմաց բժ. Գասպարեանցի, ինքն է ուզում քուէ տալ: Ասում են նախագահին, որ քուէարկութիւնը գաղտնի (??!) է, ոչ ոք չպէտի իմանայ (??!) և իբրև թէ գործը դրստուեցաւ, վերջը նախագահը իւր մօտ գտնուած տպագրուած ցուցակով ձայներն աւելացնում է ընտրեալների ձայների վրայ:

Պահանջող եղաւ, որ այդ մասին արձանագրութեան մէջ մտցնուի, բայց նախագահը գրաւոր բաներից խորշելով ընդդիմացաւ:

«Ինչ արձանագրութիւն է հարկաւոր, ասում էր նախագահը, ես ինքս ինչ որ հարկաւոր է կ'արձագրեմ և կ'ուղարկեմ:»

Պատգամաւոր Մ. Թամամշեանը, որ ամեն տեսակ արձանագրութիւնների կարողացել է ստորագրել, երեք անգամ նախագահի սեղանին մօտենալով հազիւ կարողացաւ իւր ասածը արձանագրել տալ:

Ժողովին թէպէտև մէկ կողմի մարդիկ էին մնացել, բայց մի վայրկեան կարգ չպահպանուեցաւ, ամենքը խօսում էին, ամենքը գրում էին և ամենքն էլ ընտրում էին. Թէ ընտրուած և թէ չընտրուած համախոհներ—բոլորն էլ խռնուած էին դահլիճում:

Փառք Աստուծոյ ընտրութիւնը վերջացաւ:

Ի վերջոյ վեր է կենում տեղիցը Պօղոս Մելիք-Ղարագեօզեանը և յայտարարում է ի դիմաց պատգամաւորների մտցնել արձանագրութեան մէջ հետեւեալը. «Մենք ընտրուած պատգամաւորներս խնդրում ենք, որ ներկայ ընտրութիւնը մնայ այսպէս, նոյն գրութեամբ անկախ և մեր հաստատութիւնը լինի միմիայն Վեհափառ Կաթողիկոսից, նոյնպէս և պաշտօնավարութեան ստացումը մնայ մինչև Նորին Վեհափառութեան գալուստը:» *)

Նախագահն ուշադրութիւն չի դարձնում այդ խօսքերին ասելով, թէ՝ «այդ ձեր գործը չէ, թէ ով կըհաստատի, պաշտօնը կըյանձնի. ամեն բան կախուած է Ս. Տեղակալից:

Նոյն պահանջը անում են և ուրիշ պատգամաւորներ»:

⁂

Վաղը, ամսոյս 5-ին, արքունական թատրոնում, երիտասարդ ջութակահար պ. Նալբանդեանցը տալու է իւր երկրորդ նուագահանդէսը, որի համար տոմսակներ կարելի է ստանալ պ. Սուզանաճեանի խանութում:

## ՏԱՃԿԱ-ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Կ. Պոլսի թերթերում կարդում ենք.

**ՄՈՒՇ.** Չղար թաղի բնակիչներէն հայազգի Խլօյի տունը ձիւնի և կարկուտի ազդեցութեամբ խարխլած ըլլալով, գիշերանց յանկարծակի փլեր է. աւերակներուն տակ մնալով մեռեր են Խլօյի կինը և երկու զաւակները: Աղէտքէն ետք պեղում կատարուելով, փլատակներու տակ՚ն հանուեր են դժբաղդներուն անկենդան դիակները:—Մշեցի Խըվօ անուն մարդ մը, որ փայտ կտրելու գնացած էր Գառնիի ձորին մէջ սաստիկ փոթորիկի բռնուելով մեռեր է:—Մուշէն երկու ժամ անդին Նպար գիւղին տակէն հոսող գետը յորդելով, կորսուեր են 2 մարդ, 50 ոչխար, 2 եզ և բազմաթիւ խրճիթներ փճացեր: Տուներն ալ անբնակելի դարձեր են:

**ՏԻԳՐԱՆԱԿԵՐՏԷՆ** մայիս 21 թուականաւ կը հեռագրեն թէ կուսակալութեան քանի մը կողմերը անասունի հիւանդութիւն երևան ելած է:

**ԶԷՅԹՈՒՆԷՆ** կը գրեն թէ զինուորական տուրքը տակաւին հասարակութեան վրայ բաժնուած չէր և Մուխթարի և Գոդդեմալի հաշիւները լրջօրէն տեսնուած չէին, վերջերս զինուորական տուրքը հասարակութեան վրայ բաժնուեցաւ և Մուխթարի ու Գոդդեմալի հաշիւները քննելու համար կազմուեցաւ յանձնախումբ մը, որ իւր աշխատութեանց ձեռնարկած է: Տեղական մարդահամարի գործողութիւնն ալ սկսած է կատարուիլ:

**ԲԱՂԷՇԻ** գաւառական թերթին մէջ կը կարդանք թէ Մուշէն երկու ժամ հեռուն գտնուած գիւղի մը տակէն անցնող գետակին ազդեցութեամբ գետինը ճեղքուելով երկու մարդեր մեռեր և մէկ քանի անասուններ կորեր են: Տուներն ալ անբնակելի դարձած ըլլալով բնակիչք խնդրեր են ուրիշ տեղ մը ցոյց տալ գիւղ հաստատելու համար, միանգամայն հոգալ շինութեան ծախքն, զի իրենք անկարող են: Տեղական կառավարութիւնը քննութիւններ կատարելով հարկ եղածն ի գործ պիտի դնէ:

## ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

Դաւրեժից մայիսի $^{2}/_{14}$-ով գրում են արտասահմանեան մի լրագրի.

«Ապրիլի $^{14}/_{26}$-ին վախճանեցաւ ալեզարդ Խաչատուր վարդապետը և $^{17}/_{29}$-ին բաւական փառաւոր կերպով թաղուեցաւ Լիլավայ թաղի եկեղեցւոյ բակում: Կառավարութիւնը հանգուցեալի դիակը յարգելու համար ուղարկել էր եդակներ (զարդարուած ձիան), հարիւր զինուորներ իրենց երկու յիսնապետներով, քաղաքիս բոլոր ոստիկանները իրենց պետերով և մի խումբ նուագածուք, որոնք բոլորը գնում էին դագաղի առջևից: Մուշտէյիդը (պարսիկ կրօնապետ) իւր կողմից ուղարկել էր մի քանի մոլլաներ հանգուցեալի դագաղին ուղեկցելու. Հիւպատոսների կողմից կային ներկայացուցիչներ և անթիւ բազմութիւն թէ՛ հայերից և թէ Պարսիկներից, որոնք շատ մեծ յարգանօք հանգուցեալի դիակը Բերդաթաղից բերեցին ու յանձնեցին գերեզմանին:

Ատրպատականի վիճակը մնացել է այժմ անհովիւ: Անհամբեր սպասում ենք վեհ. Հայրիկի Ս. Էջմիածին գալուն որ բարեհաճէ մի արժանաւոր Առաջնորդ ուղարկել մեզ:

Թագաւոր Շահը Թէհրան է հրաւիրում Ատրպատականի ընդհանուր մուշտէյիդին (կրօնապետ): Ապրիլ 25 (մայիս 7-ին) երբ մուշտէյիդը պատրաստվում էր քաղաքիցս դէպի Թէհրան մեկնելու, քաղաքիս մուսուլման ամբոխը սաստիկ յուզուած ու մոլեգնած, կողպեցին խանութները և լեցուելով մուշտէյիդի տունը արգելեցին նրա Թէհրան գնալը:

Ուրմիում կաթոլիկ կղերի ձեռքով սպանուած Բաշկալացի երիտասարդին համար թող ոչ ոք չսպասէ որ մի օրինաւոր քննութիւն կամ նրա արիւնը պահանջող պիտի լինի. կորած է նա, քանի որ Ուրմիոյ և Սալմաստի գործակալները, հոգաբարձուները և վաճառականները զբաղուած են միայն իրենց շահերով: Եթէ այն օրը իսկոյն հեռագրուէր Թագաւոր Շահին, միթէ անսելի կը լինէր:

## ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

### ՏԻԿԻՆ ՀՐԱՉԵԱՅ

—

Տասնըմէկ տարիէ հետէ բեմական գործունէութենէ քաշուած, ու ճշմարիտ արուեստագէտի մը դըժուարահաճութեամբ մերժելով իրեն եղած թատերական բոլոր առաջարկներն որք չեն համապատասխաներ իր համբաւին ու ճարտարութեան, Բերայի խաղաղիկ մէկ անկիւնը առանձնացեալ կ'ապրի տիկին Հրաչեայ՝ որուն ներկայացումները՝ Վոսփորի ու Կուրի ափերուն վրայ՝ ծափահարուեցան հաւասար խանդավառութեամբ:

Իր արուեստին փափկութիւնը զգացող և իր դէրին ըմբռնումն ունեցող արուեստագէտներ որքան կը պակսին մեր մէջ, այնքան աւելի անհրաժեշտ կը դառնայ այդպիսիներուն վրայ գրելու և խօսելու հարկը: Պօլիս և Թիֆլիզ կը նեղուին այս պակասէն, և կը խորհուի լուրջ բան մը ընել թատրոնն իր երբեմնի փայլուն օրերուն վերադարձնելու համար. տիկին Հրաչեայի մասնակցութիւնը կրնայ մեծ զարկ մը տալ այս խորհուրդին իրականացման:

—

Իր բուն անունը Ազնիւ էր. բեմի վրայ սակայն, ուր նոր կեանք մը ու նոր աշխարհ մը կը սկսի, հարկ էր նոր անունով մը ճանչցունել ծաղկատի աղջիկը. իր սև գեղեցիկ աչքերն, որք կը պահեն միշտ իրենց թիւրքէչ փայլը, առաջին ներշնչումը տուին, և գեղաչուրն Ազնիւ՝ կոչուեցաւ Հրաչեայ: Երկու փոքրիկ ընկերուհիներ, Ազնիւ և Աղաւնի (հիմակ տիկին Պիննէմէճեան) լատին մայրապետներու դպրոցը կը յաճախէին, ուր պարգևաբաշխութեան հանդէսի մը մէջ, ներկայացման մը առթիւ, ընդունեցին առաջին պսակներն ու ծաղկեփունջերը: Այնուհետև, Ազնիւ իր տան մէջ կը կազմակերպէր մանկական ներկայացումներ. օր մը,—1869-ին էր—Աղաւնի, դողահար ձայնով գաղտնիք մը կը հաղորդէ անոր, թէ ինք՝ ծնողքէն ծածուկ՝ Նաումի թատրոնի բեմին վրայ սկսած էր երևալ. Ազնիւ՝ հըրապուրուած, շլացած, ինքն ալ կ'ուզէ անոր հետևիլ. Թատերապետը, Մաղաքեան, լաւագոյն առիթ մը չէր կրնար ձեռք ձգել օգտուելու համար. *Թափառական հրեայն* պիտի ներկայացուէր. Պլանշի դերը յանձնուած էր Աղաւնիին, իսկ Ռօզի դերին համար դերասանուհի կը պակսէր: Բայց որքան դժուարութեամբ հաւանեցաւ Ազնիւի մայրը. խեղճ կինը պահանջեց որ գոնէ աղջիկը իր ընտանեկան անունով չի հանեն բեմի վրայ: Ու այնպէս ալ եղաւ: Առաջին անգամ, յայտագիրներուն վըրայ տպուեցաւ «օր. Մ՛աղաքեան» կեղծ անունը, որուն յաջորդեց, երկրորդ ներկայացման, «Հրաչեայ»-ի գլուխը: Այդ երկրորդ երեկոյթին էր, որ Հրաչեայ դէմ առ դէմ կուգար Ադամեանին հետ, սիրային դերի մը մէջ: Ադամեան՝ իր քսան տարեկան հասակին բոլոր խանդովը կը կատարէր իր դերը, սրտադող ձայնով մը արտասանելով սիրային յայտնութիւն մը. Նորավարժ դերասանուհին կը շփոթի, ծունկերը կը կթոտին, չի համարձակիր հանդիսականներուն նայիլ. և արարուածը փակուելուն՝ Մաղաքեանի խցիկը կ'ապաստանի, ուր կ'սկսի արցունք թափել. «Ես այս տղուն հետ ալ դեր չեմ կատարեր» կ'ըսէ: Փորձ դերասանապետը որ գիտէր ամեն կնճիռ հարթել, յաջորդ ներկայացման նոյն դերը կը յանձնէ... Պրեանցին, որ հայրական շեշտով մը, առանց յոյզի ու մեղմիւ կ'արտասանէ սիրային յայտնութիւնը: Փոքրիկն Հրաչեայ ալ չի խրտչիր: Տարիներ ետքը, եթէ դիպուածով Պրեանցն ունենար իր դէմ, «առաջին երիտասարդի» դերի մը մէջ, միթէ նոյն արցունքը չպիտի թափէր, որպէս զի Ադամեանն յաջորդէր անոր:

Տարին հազիւ բոլորած, 1870-ին, մեծ կրակը մոխիր կը դարձունէր Բերան ու անոր հետ՝ թատրոնն ալ և հազարաւոր շէնքերու մէջ՝ Ազնիւի բնակարանն: Հէգ աղջիկը, իր մօր հետ, կը հեռնար ծխաշունչ աւերակներէն, առանց բան մը կարենալ ազատելու, և ընդհանուր հրկիզեալներուն հետ կ'երթար ապաստանիլ Բանկալթիի գերեզմանատունը, վըրանի մը տակ: Տխուր զուգադիպութիւնով մը այդ վրանը կանգնուած էր ճիշդ այն տապանաքարին վրայ, որուն տակ կը հանգչէր Ազնիւի հայրը. մօրն ու աղջկան վիշտը կը կրկնապատկուէին. Գէորգ Այվազեան, *Մեղուի* խմբագիրը, կը գթայ անոնց դժբաղդութեան վրայ, ու բարեբարներ գտնելով կը տեղափոխէ զանոնք տունի մը մէջ. վերջապէս Մաղաքեան նորէն կը հասնի և ամսական 800 ղրուշով Սկիւտարի թատրոնը կը տանի Ազնիւը,—Հրաչեան: Մանկամարդ աղջիկը դառն կերպով կը սկսէր կենաց պայքարը. արուեստին հետամուտ ըլլալ, յաջողութեան պայմաններն ուսումնասիրել և միևնոյն ժամանակ տուն տեղ կազմել, իբր միակ նեցուկ իր մօր: Այս տաժանելի հարկերուն առջև, Հրաչեայ գիտցաւ հանրութեան համակրանքը շահիլ. թատերական երկու յաջող եղանակներ անցուց Սկիւտարի ու Կէտիկփաշայի բեմերուն վրայ, Վարդովեանի վարչութեան ներքև, և արդէն իսկ անուն հանած էր: 1872-ին Օրթագեղ հրաւիրուեցաւ:

—

Իր երևումը, Բարեսէր ընկերութեան թատրոնին մէջ, կարճատև ոսկեդար մը ստեղծեց, Պալեան Յակոբ պէյի հովանաւորութեան ներքև մինչև այդ թուականը արուեստասէր երիտասարդներու խումբի մը ներկայացումովը գոհացած էին Օրթագեղցիք: Օր. Հրաչեայ՝ Ադամեանին հետ՝ նոր կեանք մը սփռեց իր շուրջը, և ինքզինքը գնահատուած տեսնելով ճաշակաւոր ու զարգացած հանդիսականներէ, փոխադարձաբար օգտուեցաւ ինքն ալ իւր արուեստը կատարելագործելու: Առաջին անգամ բեմ ելաւ *Երկու [illegible]* մէջ, վասն զի Մաղաքեան, որ կը վարէր թատրոնը,—իր թատերական ձեռնարկութիւններն այդ խաղով սկսելն իրեն «խեր» սեպած էր. անով սկըսած էր Արևելեան թատրոնին մէջ, և անով սկսաւ, քանի մը տարի առաջ ի Բերա, որ այս անգամ «խեր» չեկաւ սակայն ու իր դժբաղդ մահովն ընդհատուեցաւ:

1872—73ի թատերական եղանակն ամենէն փայլունն եղաւ Օրթագեղի մէջ. ազնուական ընտանիքներու ժամադրավայր մըն էր այն փոքրիկ սիրուն թատրոնը: Թերզեան կը հեղինակէր ու Թղլեան կը թարգմանէր. մեծ էր արդէն թարգմանիչներու թիւը. գրական ու արուեստագիտական ոգևորութիւն մը առաջ եկած էր, ազնիւ ու գեղեցիկ մրցում մը, որուն յիշատակը միայն կը մնայ հիմակ:

1873 հոկտեմբեր 14-ին, Օր. Հրաչեայ կ'ամուսնանար Պ. Անտոն Գաբայեանի հետ ու կը քաշուէր թատերական կեանքէ:

Հինգ տարի վերջը, բեմ կ'ելլէր տիկին Հրաչեայ, այս անգամ իր առաջնորդութեամբ խումբ մը կազմելով:

Ոչ նուազ յաջող ու փառաւոր եղաւ և այս շրջանը: Հին հաւաքածոյների մէջէն կը գտնեմ ծանուցումներն այդ ներկայացմանց ու կը համակուիմ տխրութեամբ՝ այդ դեղնած, փոշոտ թուղթերուն վրայ կարդալով ոսկեզօծ անուններ զորս հողը կը ծածկէ հիմակ. Ադամեան, Մաղաքեան, Ռշտունի, Կիւրեղեան, Աստղիկ, Հերանոյշ, Մառի Նուարդ..., ամբողջ խումբ մը տաղանդի ու արուեստի, և ուրիշներ՝ դեռ կենդանի, ցրուած: հեռացած:

Այդ թատերական եղանակին մէջ տիկին Հրաչեայի նպաստին գոյացաւ 250 ոսկի, բացի ծանրագին նուէրներէն որք տեղացին ամեն կողմէ: Այդ փառաւոր երեկոյթին,—78 փետրվարի 7,—ներկայացուեցաւ Հիւկոյի *Մարի Թիւտօր*, թարգմանութեամբ Յովհաննէս էֆ. Եսայեանի:

Ամբողջ թատերական եղանակին մէջ, որ տևած էր հինգ ամիս, Հրաչեայ և Ադամեան,—միւս դերասաններն ալ վարձատրելով առատապէս,—շահած էին այնպիսի գումարներ որք առասպելական թուեր պիտի երևան հիմակուաններուն:

Յաջորդ եղանակը, որ վերջինն եղաւ Օրթագեղի համար, նոյն յաջողութիւնը չունեցաւ. մեծ հրդեհ մը ու զգալի մահեր տխրութեան քող մը սփռած էին գիւղին վրայ:

—

Երբ հայ թատրոնի փայլը կը տըկարանար այստեղ, Թիֆլիզի մէջ նոր արծարծում մը կ'ունենար այն, և մեր արուեստագէտները խումբ խումբ Կովկաս կ'ուղևորէին. 1879-ին և 80-ին՝ Պ. Չմշկեանի և Պ. Էրզար Յովհաննիսեանի հետ յաջորդաբար մեկնած էին Աստղիկ, Սիրանոյշ, Մառի Նուարդ, Գարագաշեան քոյրերը, Ադամեան, Մնակեան և ուրիշներ.

---

թիւնը ստանում է արդեաց $^{1}/_{3}$ մասը միայն: Մաքսերը կազմում են արդեանց ամենից նշանաւոր աղբիւրը. մաքս պահանջվում է ապրանքի արժողութիւնից 5%: Մաքսի ենթարկուած ապրանքներն ամբողջ Պարսկաստանում ամենուրեք ազատ մուտք ունին, եթէ պատկանում են օտարազգիներին. իսկ եթէ ապրանքը պատկանում է բնիկներին, սրանք բացի 2% մաքսից, վճարում են և առանձին մաքս ապրանքը իւրաքանչիւր քաղաք մտցնելիս, նոյնպիսի մաքսի ենթարկվում են այն ապրանքները, որոնք օտարականների կեանքից անցել են բնիկներին: Չնայելով որ մաքս պահանջելու եղանակը Պարսկաստանում շատ պարզ է, բայց և այնպէս նա տրվում է կապալով, որով պետութիւնը զրկվում է 25%—30% արդիւնքից: Այս է պատճառը, որ դժուար է ճիշդ տեղեկութիւն ունենալ արտասահմանից՝ ներմուծած ապրանքների քանակութեան մասին, որովհետև կապալառուներն իրանց օգտի համար ծածկում են քանակութիւնը:

Ներքին մաքսերից կազմուած արդիւնքը 1889 թ. $1^{1}/_{2}$ միլիօն ռուբլի էր Թէհրան քաղաքի հարկը, որ գործ է դնվում Շահի արքունիքի պահպանման համար, գրեթէ 500,000 ռուբլի էր ստակով: Կապալներից ու արտօնութիւններից, ինչպէս և փոստից ու հեռագրատներից ստացուած արդիւնքը միասին 1889 թ. մօտաւորապէս 200,000 էր, սրանից մի փոքր աւելի էր ընծաներից և այլ պատահական հարկերից ստացուած արդիւնքը:

Ամենից նշանաւոր արտօնութիւնը (կօնցեսսիա) 1889 ին տրուեցաւ անգլիացի բարոն Ռէյտերին հիմնելու պարսկական կայսերական բանկ 60 տարի ժամանակով: Բացառապէս այդ բանկին է պատկանում իրաւունքը մշակելու երկաթի, պղնձի, արճճի, քարածուխի, նաւթի, ոսկեբորակի, կտաւաքարի, (asbeste) այն հանքերը, որոնց համար առաջ արտօնութիւն տուած չէ եղել: Կառավարութեանը պատկանում է բանկի զուտ արդիւնքի 6%-ը, որ չէ կարող 4,000 ֆ. ստերլինից պակաս լինել:

Բանկը բացուեց 1879 թ. հոկտեմբերին: Ներկայումս «Պարսկական կայսերական բանկը» բացի մի քանի երկրորդական գործակալութիւններից ունի բաժիններ Թաւրիզում, Մէշէդում, Սպահանում, Շիրազում, Բուշերում, Բասրում և բացի սրանցից Բաղդադում և Բոմբէյում: Բանկը մուրհակների վճարման համար առնում է 15%, իսկ աւանդների համար վճարում է 6%:

Ներկայ շահի գահը բարձրանալուց առաջ $18^{39}/_{40}$ թ. Պարսկաստանի եկամուտն էր 34,026,150 ղրուշ: Նասր-Էդդին Շահի գահը բարձրանալուց յետոյ հարկապահանջութեան եղանակն աւելի բարեկարգուեցաւ. հարկատուութեան ենթարկուեցան և այն ցեղերը, որոնք իբրև թափառականք մինչև այն ժամանակ վայելում էին ազատութիւն: $187^{6}/_{7}$ մուտքը հասաւ 50,700,000 ղրանի: Այդ ժամանակից պարսկական դրամի կուրսն ըսկսաւ ընկնել: $188^{8}/_{9}$ թումանին ղրանը արժէր 70 սանտիմ. ուստի և պետութեան մուտքի արժէքը կազմում էին 40 միլիօն ֆրանկից փոքր ինչ աւելի կամ 54,487,630 ղրան. այս գումարի գլխաւոր աղբիւրներն են՝ մաքսատանց արդիւնք 8 մլ., բնական բերքերի կազմուած գումարն ու դրամական հարկերը 45,295,850 ղրան, փոստի, հեռագրի և այլ արտօնութիւններից գոյացածը 1,191,780 ղրան: Նոյն տարուան ծախքը, ըստ Hatesman yearbook-ի 50 միլիօն ղրան էր. իսկ ըստ այլոց 42 միլիօն ղրան: Գլխաւոր ծախքերը եղած են՝ զօրքի վրայ 18 միլիօն, թոշակների 10 միլիօն, արքունիքի վրայ 5 միլիօն, վարչութեան վրայ $1^{1}/_{2}$ միլիօն նահանգական կառավարութիւնների վրայ 2,6 միլիօն, 3 միլիօն գործադրած է այլ մըշտական ծախսերի համար, իսկ մնացածը մտել է շահի գանձարանը: Հարկերի ծանրութիւնը գլխաւորապէս ընկնում է երկրագործ և անասնապահ բնիկների վրայ, որոց տուած հարկը կազմում է տէրութեան արդեանց 97%: Հարկերը որոշ քանակութեամբ դրուած են քաղաքների, գիւղերի և նահանգների վրայ: Անուանական հարկերի քանակութիւնը շատ նուազ է իսկականից, որովհետև հարկահանները պահանջում են աւելորդ յաւելուածներ կամայականութեամբ: Դատաստանական ծախքերն այնքան մեծ են, որ ըստ ոմանց կարող են առանձին հարկ համարուել: Պարսկաստանի ելևմտից վիճակի գերարագանցութիւնն այն է, որ Պարսկաստանը ազատ է պետական պարտքի ծանրութիւնից և գորա պատճառն այն է, որ այս երկիրը սակաւ ծախք է անում ճանապարհների վրայ, հասարակական հաստատութիւնների վրայ, միևնոյն ժամանակ պարսկական զօրաց թիւը մեծ չէ, ոչ էլ լաւ զինաւորուած:

—

Մի ակնարկ գցենք այժմ Պարսկաստանի տնտեսական վիճակի վրայ: Պարսկաստանը առաւելապէս հում նիւթեր արտադրող երկիր է. նա տալիս է ցորեն, բամբակ, բուրդ, մետաքս, ծխախոտ, ափիոն, պտուղներ: Ցորենը յաջող տարիներին տալիս է առատ հունձ, չնայելով ոռոգման թերութեան: Պարսկաստանի ցորենը ոչ միայն բնիկներին է բաւարարութիւն տալիս, այլ և նորա նշանաւոր մասն արտահանվում է Տաճկաստան և Հնդկաստան: Ցորեն ու գարին առաւելապէս մշակվում են Ատրպատական, Խորասան, Ֆարսիստան ու Կերման նահանգներում. բրինձը մշակվում է Սպահանի շրջակայքում և հիւսիսային նահանգներում: Ցորենի մշակութեան տեղերում նրա գինը շատ ցածր է. խալվարը արժէ 15—20 ղրան կամ 295 քիլ. արժէ 11,10—14,80 ֆրանկ, բայց քաղաքներում յաճախ ցորենի գինը բաւական բարձրանում է տեղափոխութեան դժուարութեան պատճառով: Ճանապարհների յարմարութիւնը ոչ միայն կը նպաստէր ցորենի արժանութեան քաղաքներում, այլ և ցորենով աղքատ նահանգներին էլ շատ օգուտ կը տար: 1889 թ. ցորեն արտահանած է $1^{1}/_{2}$ միլիօն ֆրանկի արժողութեամբ, իսկ բրինձ առաւելապէս Ռուսաստան, 500,000 տոնն: Moniteur du Commerce հաղորդում է բամբակի մշակութեան մասին հետևեալ տեղեկութիւնքը: 1891 թ. քաղած է բամբակ Սպահանի ու Քաղաքի 500000 շահման, Արդեստանի 150,000, Քաշէքի 150,000 Կումի 15,000, Ղազվինի 150,000, Քաշանի 125,000 և Եզդի 250,000, շահման:

Սպահանի բամբակն ամենալաւն է. վերջին տարիները շատ սակաւ է արտահանվում Ռուսաստան, որովհետև նորան տեղափոխումը Հնդկաստան աւելի հեշտ է և աժան. Հնդկական բամբակը խառնած պարսկականի հետ նշանաւոր գին է ստանում: Սպահանի բամբակը որակութեան կողմանէ 25% բարձր է եգիպտոսականից: Տեղական գործարանները Եզդում և Քիրմանում գործ են դնում տարեկան 65,000 շահման բամբակ: Ատրպատականի և Կասպից ծովի ափերում գտնուող նահանգների բամբակը առաւելապէս արտահանվում է Ռուսաստան 1892 թ. Բագուի վրայով արտահանուած բամբակի արժողութիւնը 338,150 ֆրանկ էր: Բրդի պատրաստութիւնը Պարսկաստանում շատ յաջող է. նրանով պարապում են ոչ միայն թափառական ցեղերը, այլև նստակեաց բնակիչները: Վաճառականութեան առարկայ է գլխաւորապէս Խորասանի բուրդը, որի վաճառատեղին է Սեբզեվարը, ուր վաճառ է հանվում և Աւղանստանի բրդի նշանաւոր

---

*) Մի հարցնող լինի թէ՝ изъ за чего-же было огородъ городить?.

81-ին կուգար իշխան Ամատունին՝ Տիկին Հրաչեան հրաւիրելու:

Ինչ որ ալ եղած ըլլային մեծ դերասաններուն ու դերասանուհիներուն յաջողութիւնը Պօլսոյ բեմերուն վրայ, Թիֆլիզի մէջ իրենց գտած ընդունելութիւնը փառաւորագոյն էջը կը կազմէ իրենց արուեստագէտի յիշատակներուն: Հոն ալ՝ մրցումներ, կուսակցութիւններ, համակրանքներ ու հակակրանքներ զիրար կը հալածէին, և այս իսկ թերեւս զրգիռ եղաւ ոգեւորութիւնն աւելի մեծ ընծայելու:

Առաջին անգամ, տիկին Հրաչեայ թիֆլիզցիներուն երեւցաւ [illegible] թատերգութեան մէջ: Քաղաքային թատրոնի սրահն ասեղ ձգելու տեղ չի կար: Երբ վարագոյրը կը բացուի, «բարով եկար»ի ծափահարութիւնք կը թնդացնեն թատրոնը, ինչպէս սովորութիւն է մեծ [illegible]ներուն համար. բայց խաղին առաջին երեք արարուածները ցուրտ կ'անցնին. Հրաչեայ կը նշմարէ թէ բան մը կը դառնայ սրահին մէջ. սուլումներու նմանող թեթեւ շշուկ մը կըլսուի տկար ծափերուն. վերջին արարուածին՝ ուր Պօլսեցի դերասանուհին իր արուեստին կատարելութեան կը հասնէր՝ տաք շունչ մը կը փոխէ բռնազբօսիկ սառնութիւնը ու ծափերը կը սկսին միաձայն, երկարատեւ ու խանդավառ: Այն գիշերը, նուագածուաց խումբը մինչեւ թատրոնին դուռը կ'առաջնորդէ տիկին Հրաչեան որ յաղթանակը տարած էր:

Այդ 81—82-ի թատերական եղանակին մէջ, որ տեւեց մինչեւ մայիս, Հրաչեայ թովեց, հմայեց Թիֆլիզի հասարակութիւնը որ գիտցաւ արժանապէս գնահատել զինքը: Իր ոտանաւոր արտասանութիւնները մանաւանդ այնքան ազդած էին զգայուն Թիֆլիզցիներուն սրտին ու հոգին, որ ամբողջ ժողովուրդը «քուրիկ Հրաչեայ» անունով կը ձայնէր զինքը և կրկնել կուտար այն սիրուած բանաստեղծութիւնները:

Յունուարին տրուեցաւ իր նպաստի ներկայացումը որ դիւթական հանդէս մը եղաւ, մին այն շքեղ հանդէսներէ զոր Կովկասցիք այնքան լաւ գիտեն «սարքել»: Սրահն համակ պսակներու, օթոցներու, լոյսի ու զարդարանքի ցուցահանդէս մը, դափնեայ կամարներ թատրոնի փողոցին մէջ: Իսկ ընծայներու թիւն ու արժէքը՝ ամբողջ ցուցակ մը կը կազմէ: Ուսանողներու խումբեր, իրենց համազգեստով, նուիրեցին գրական ընծայներ,— մասնաւորապէս բանաստեղծութեանց հաւաքածոյ մը.— սա ուղերձով.

Այսօր ամէնքս միանանք
Վառուած սիրով քանքարըդ,
Գոչենք, ձայնենք; միաբերան
«Կեցցես դու զարդ թատերիդ»
Այսօր ամէն մի ուսանող
Առաքելով քեզ «կեցցէ»
Իր յարգանաց փոխարէն՝
Այս պսակը նուիրէ:
Դէհ, ընդունիր, [illegible]
Թէեւ հեզ է մեր ընծան;
Բայց բղխած է նա մեր սրտից
Եւ յարգանաց է նշան:

Տփղիսու կլասիքական գիմնազիոնի հայ ուսանողներից 1882 թ. 28 յունուարի

Ռուս հեղինակ մը, Նէվսքի, ինքն ալ ռուս ուսանողներուն կողմէ նուիրած էր զգայուն ոտանաւոր մը:

Ներկայացումէն վերջ, տիկին Հրաչեայ մինչեւ իր տունը կ'առաջնորդուի բազմութեամբ. Ծաղկանց կողովներն ու պսակներն ամբողջ բնակարանը կը լեցնեն: Բայց, ամէն գեղեցիկ բանի պէս, այս հիանալի երեկոյթն ալ իր տխուր մէկ կողմը պիտի ունենար: Արուեստակից մը, «բարեկամ մը», լուր կը տարածէ ուսանողներուն մէջ թէ Հրաչեայ դժգոհ մնացեր է իրենց համակրական ցոյցերէն ու խել մը տգեղ խօսքեր: Երիտասարդներուն գլուխը կը տաքնայ.—«Ի՞նչ, մենք մինչեւ մեր վերջին փողը ծախսենք, մենք նրան քուրիկ Հրաչեայ կոչենք, ու նա այդպէս վարուի մեզ վերաբերմամբ...»: Կ'ուզեն վրէժ լուծեն Հրաչեայէն որ անգիտակ էր այս զրպարտութեան: Բարեկենդանի հինգշաբթին, ցերեկայ ներկայացում կար, գեղջուած գներով: Ուսանողները հալիւրնեներով կը խուժեն թատրոն, կաղամբով ու պրասով լեցուն կողովներ փոխադրելով հոն. Ներկայացումն սկսած էր արդէն, երբ Հրաչեայ կ'իմանայ իր դէմ եղած պատրաստութիւններն. ինք ոտանաւոր մը միայն պիտի արտասանէր, և ապահովապէս այդ վայրկենին բանջարեղէնի արտ մը պիտի դառնար բեմը. առաջին միջնարարին, ֆօյէն կ'անցնի, ուր կը մալտային ուսանողները, և անոնց մեծերուն մօտենալով.

—Ինչո՞ւ չընդունեցիք թէյի հրաւէրս և չպատուեցիք մի օր իմ խոնարհ բնակարանը, որ շնորհակալութիւնս յայտնէի ձեզ:

—Բայց, տիկին, դուք մեզ համար ասել էք թէ...

Հրաչեայ, արդարի մը շեշտով, կը պարզէ թէ ըսուածները գլխովին զըրպարտութիւն են, թէ ինք գիտէ որ եղած պատիւներն իր արժանիքէն շատ վեր էին և թէ Թիֆլիզի հասարակութիւնն այդ ամէնն ըրած էր ոչ թէ ինք մեծ արուեստագէտ ըլլալուն, այլ օտար մը չըլլալուն համար: Այս համեստ յայտարարութեան վրայ, զոր յուզմունք ու անուշ խօսուածքն աւելի ազդու գործած էին, ուսանողներուն դառնութիւնը վայրկենապէս կը փոխուի նախկին համակրանքին.

—Որ այդպէս է, քուրիկ Հրաչեայ, մենք շատ ուրախ ենք կը գոչեն:

Ու դէպի սրահ կը վազեն, մոգական ձեռքով մը փոխեալ կաղամբի կողովները անհամար ծաղիկներու, որք կը շրջապատեն դերասանուհին որ վստահաբար բեմ ելած՝ կ'արտասանէր սրտի մօտիկ քանի մը քերթուածներ. Ծաղկանց դէզն անուական կուգայ և ուսանողներն իրենց գլխարկները կը նետեն դէպի բեմ:

—

Թատերական եղանակի վերջանալուն, երբ տիկին Հրաչեայ կը պատրաստուէր Պօլիս դառնալ, Հրատարակչական Ընկերութիւնը կ'առաջարկէ որ իրեն ի նպաստ ներկայացում մը անակցի: Ինքը՝ այլ եւս յոգնած կ'ուզէ 300 ռուբլի նուէր մը ընել իր մասնակցութեանը փոխարէն. բայց ընկերութիւնը չընդունիր: «Պօլսոյ գրագէտները, կ' ըսեն, մեր կազմութեան ժամանակ աջակցութիւն խոստացան մեզ ու բան մը չըրին. դուք՝ իբրեւ Պօլսեցի աղբիւր, պէտք է ձեր մասնակցութիւնով փոխարինէք այդ մոռացումը»: Այս առարկութեան պատասխան չի կար. Ներկայացումը շատ փայլուն ու արդիւնաւոր կ' ըլլայ. և ազնիւ Թիֆլիզցիք, այս առիթով ալ նորէն չեն մոռնար իրենց ընծաները. ասոնց մէջէն պատուականն էր արծաթեայ նրբահիւս ու ճարտարարուեստ ապարանջան մը, որուն կ'ընկերանար մետաքսահիւս արձանագրութիւն մը, սիրուն տուփի մը մէջ,

հայ արհեստաւորի ձեռակերտ
շնորհալի և տաղանդաւոր
հայ արուեստագէտ
ՏԻԿԻՆ ՀՐԱՉԵԱՅԻՆ
նուէր հայ թատրոնասէրներից
Թիֆլիզ, 6 մայիսի 1882

Ապարանջանը պատրաստող արհեստաւորն էր Ախալցխացի ոսկերիչ մը, ծերունի վարպետ մը, որուն վերջին աշխատութիւնն էր եղած. հազիւ զայն աւարտած՝ աչքերը կուրցեր էին:

Կրկնապէս յարգելի կը դառնար ապարանջանը, որ տխուր յիշատակ մըն էր միանգամայն:

1882 մայիսի վերջը Պօլիս կը դառնար տիկին Հրաչեայ:

—

Թերի չթողլու համար գլխաւոր կէտերն այս կենսագրական ծանօթութիւններուն, յիշենք նաեւ իր ուղեւորութիւնն յԱդրիանուպոլիս 1877-ին: Փասուլեաճեանին հետ, որ հոն առաջնորդած էր զինքը լաւ խումբով մը ու լաւագոյն խոստումներով, շուտով վէճ կ'ունենան,— շատ սովորական բան մը դերասանական կեանքի մէջ: - Հրաչեայ կը քաշուի, բայց քաղաքին ժողովուրդը համակրած էր իրեն և չէր ուզեր զրկուիլ իր ներկայացումներէն: Հայ դերասանուհին կը հրաւիրուի օտար խումբէ մը, որ տռամներ կը ներկայացունէր. իտալերէնի քիչ մը ծանօթութիւնով և շատ ալ ուշիմութեամբ, կը յաջողի սորվիլ ըսպանօլերէն դերեր և այդ լեզուով կը ներկայացունէ քանի մը խաղեր, գըլխաւորաբար Բօլ Ճօն, Տումայի գեղեցիկ մէկ թատերգութիւնը: Անյուսալի յաջողութիւն կը գտնէ տիկին Հրաչեայ եւրոպացի ու հրեայ հասարակութենէն:

Առանց հաշուելու միջանկեալ այս կարճատեւ շրջանը, տասնըմէկ տարիէ ի վեր տիկին Հրաչեայ երեւցած չէ բեմի վրայ:

Անգամ մը միայն, 1891-ին, ինքնաբերաբար ձեռնարկեց ներկայացում մը տալու հիւանդ արուեստակցի մը օգտին. Ադամեան կը տառապէր ռուսական հիւանդանոցին մէջ: Հէգ ողբերգուին տխուր վիճակին չէր կրնար անտարբեր մնալ Հրաչեայ: Մաղաքեանին դիմեց,— որ իր վարպետը, խորհրդակիցը ու թատերական ասպարէզին մէջ գրեթէ հայր մը եղած էր իրեն համար,— ու անոր ձեռնտուութիւնը խնդրեց: Իսկոյն գործի սկսան. Ադամեանի հաւանութիւնը առնուեցաւ. խաղը որոշուած ու դերերը բաժնուած էին, երբ իրիկուն մը կը փութայ անոր տունը. բայց մահն իրմէ առաջ հասած էր:

Մաղաքեանի անշուք թաղումը կը յիշենք ամենքնիս. Հէգ դերասանապետին ընտանիքն ալ խղճալի կացութեան մը մատնուած էր այս յանկարծական աղէտին առջեւ: Հրաչեայ բարեկամներու և ծանօթներու կը դիմէ անձամբ, փոքրիկ գումար մը հանգանակելու. բայց չէր կըրնար մոռնալ Ադամեանն ալ, որ անդին կը տկարանար օր օրի: Հիւանդանոց կ'երթայ այլայլած:

—Կը տեսնե՞ս, Ադամեան, կ'ըսէ հին օրերու ընկերական շեշտովը, երբ քեզի համար ներկայացնում տալու կը պատրաստուէինք, Մաղաքեանը ձեռքերնուս ելաւ:

Այս բացատրութեան պէտք չի կար:

Դժբաղդ ողբերգուն,—որ մահուան դէմ կը մաքառէր արդէն,—մոռացած էր իր նպաստը և իր բարեկամին ու արուեստակցին մահուան դառնութիւնովը համակուած կը նմար:

Կը բանայ գարակն հիւանդանոցի իր աղքատիկ գրասեղանին ու «Այս ալ իմ փոքրիկ նուէրս ըլլայ մեր խեղճ բարեկամին որբերուն» կ'ըսէ ոսկի մը կարկառելով: Շատ չանցած՝ ինքն ալ պիտի երթար Մաղաքեանին միանալ հոն՝ ուր իրարու նպաստելու պէտք չեն ունենար:

—

Տիկին Հրաչեայ իր ընտանեկան յարկին տակ՝ կը հետեւի թատերական գործին բոլոր երեւոյթներուն. Հին ու նոր մեր դերասանուհիներն ու դերասանները կ'երթան, կը խորհրդակցին իր հետ, իր կարծիքը կ'առնուն՝ երբ նոր ձեռնարկութիւն մը կայ կամ ծրագիրներ պիտի հիմնեն: Ինքը, սակայն, առանց ուրիշները վհատեցնելու, չի յայտներ իր մտածումը որ կարծեմ այնքան ջերմեռանդ հաւատք մը չը պիտի ներշնչէր տկար խումբերու և խախուտ ձեռնարկութիւններու նկատմամբ: Դրական ու հաստատ բան մը եթէ ուզուի ընել, եթէ թատերական մասնախումբ մը կազմուի և նիւթական ապահովութիւն տրուի —ինչպէս կ'ընեն Թիֆլիզի մէջ,— այն ատեն միայն իր տարակոյսը կրնայ հաւատքի փոխուիլ: Եւ Պօլսոյ հայ թատրոնին համար երանելի օր մը պիտի ըլլայ այն օրը, երբ տիկին Հրաչեայ «հաւատքի գայ»: Իր ներկայութիւնն ու մասնակցութիւնը կրնան վերակենդանացնել այն հին գեղեցիկ օրերու բեմական կեանքը, որուն կարօտը կը քաշենք:

ՏԻԳՐԱՆ ԱՐՓԻԱՐԵԱՆ

(«Մասիս»)

# ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ

ԱՆԳԼԻԱ. Անցեալ ուրբաթ Գլադստոնը համայնքների ժողովում մի պարտութիւն կրեց: Ընդդիմադրական կուսակցութիւնը առաջարկութիւն էր արել որ հնդկացիք անգլիացոց հետ հաւասար իրաւունք վայելեն պետական ծառայութիւնը մտնելիս: Գլադստոնը երկար խօսեցաւ այս առաջարկութեան դէմ, բայց և այնպէս ժողովը ձայների բազմութեամբ որոշեց հաւասար իրաւունքներ շնորհել այս դէպքում հնդկացիներին: Արմատականներն այս ձայնտուութեան մէջ միացան ունիօնիստների հետ. Իրլանդացիք ևս փոքր ինչ դժգոհ են Գլադստոնի քաղաքականութիւնից, ուստի զարմանալի չէ եթէ կաբինետի ծերունի պարագլխի վրայ շփոթելու նշաններ են նկատվում:

—Յունիսի 3-ին ը. ն. տ. ամբողջ Անգլիան տօնեց Վիկտորիա թագուհու ծննդեան 74 տարեդարձը: Այդ օրը թագուհին 'ի միջի այլոց մեծ պարգեւներ շնորհեց հրապարակախօսներին: Այսպէս «Punch» երգիծաբանական թերթի նկարիչ Տանիէլին, «Daily-News»-ի աշխատակից Լենգին և Լիվերպուլի «Ամեն օրեայ փոստ» թերթի խմբագիր Ռոսելին ազնուականութիւն շնորհուեցաւ:

—

ՖՐԱՆՍԻԱ. Յունիսի 4-ին (մայիս 12-ին) Փարիզում մի արձան կանգնեցրին 'ի պատիւ Ռենոդոյի, որ Լուդովիկոս XIII-ի թագաւորութեան ժամանակ հիմնեց առաջին ֆրանսիական La gazette de France» լրագիրը: Հանդիսին ներկայ էր հասարակութեան մի ահագին բազմութիւն: Շատ ճառեր արտասանուեցան: Առաջինը խօսեց նախարարների նախագահ Դիւպիւյին, որ յայտնեց նորա յիշատակին մարդկութեան երախտագիտութիւնը, որովհետեւ նա առաջինը սկիզբ դրեց պարբերական մամուլին, որ ներկայումս հասարակական կեանքի անհրաժեշտ կարեւորութիւն ունեցող օրգան է դարձել:

—

Այս օրերս պէտք է քննուէր այն օրինագիծը, որ վերաբերում է զինուորական մի քանի բարեփոխումների առանձին զօրախմբերի քանակութեան վերաբերութեամբ: «Caulois» լրագրի ասելով պետութիւնը որոշել է յետաձգել այս հարցի քննութիւնը, որպէս զի թիւր մեկնութիւնների առիթ չտայ Գերմանիայում, մանաւանդ այնպիսի մի ժամանակ երբ այնտեղ էլ քննուելու է զինուորական մի օրինագիծ: Այս հարցի նկատմամբ զինուորական նախարարը համաձայնութիւն է կայացրել նախարարների նախագահի հետ և որոշուած է յիշեալ օրինագիծը ազգային ժողովի քննութեան առարկայ դարձնել Գերմանիայի պարլամենտական ընտրութիւններից յետոյ:

«ԱՐՁԱԳԱՆՔԻ»

# ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

## ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԳՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԵԱՆ

Մայիսի 31-ից.

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ.—Նախարար Գիրսը ներկայացաւ Թագաւոր Կայսեր և արտաքին գործոց նախարարութիւնը կառավարելու ղեկը իւր ձեռքն առաւ:

Յունիսի 1-ից.

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ.—Երէկ կայացաւ պետական խորհրդի վերջին նիստը:

«Գրաժդ.» հաղորդում է, որ ընդունուել է 4 նահանգներում գինու արքունական մենավաճառում մըտցնելու ծրագիրը:

ՓԱՐԻԶ.—Նախագահ Կարնոյի հիւանդութիւնն այնքան վտանգաւոր չէ. սակայն պահանջվում է մեծ զգուշութիւն. այդ պատճառով բժիշկները որոշակի արգելում են նախագահին Բրեստան ուղեւորուել:

ԲԵՐԼԻՆ.—Ընտրողական պայքարը, որ այժմ վերջանալու վրայ է, խաղաղ անցաւ, եթէ չյիշենք սոցիալ-դեմոկրատների կողմից տեղի ունեցած կարգ խանգարելու մի քանի փորձերը, որոնց հետեւանքն այն եղաւ, որ մի քանի առանձին ժողովներ փակուեցան: Սակայն անկասկած է, որ շատ կրկնաքուէարկութիւններ տեղի կ'ունենան:

ՎԵՆՆԱ.—Երեկ Կլադնոյի քարածուխի հանքերում բանուորների գործադուլ սկսուեց, որին այսօր միացան մի քանի հազար բանուորներ: Գործադուլի պատճառն այն է, որ բանուորները պահանջում են, որ իրանց աշխատանքի համար վարձ աւելացնուի: Որովհետեւ գործադուլին մասնակցողները բռնութիւն են բանեցնում այն բանուորների վրայ, որոնք կամենում են շարունակել պարապմունքները, Չեխիայի փոխարքան գործադուլի տեղը զօրք'ր ուղարկեց:

---

մասը: Սեբզեւարի գերազանցութիւնն առեւտրի համար այն է, որ այնտեղ բերած ապրանքների համար մաքս չկայ, մինչդեռ Խորասանի միւս վաճառատեղերում ներմուծուած ապրանքների համար առնվում է 2% մաքս: Բայց Մեշեդում էլ լինում է բրդի նշանաւոր առեւտուր, որովհետեւ վաճառականներն ուղարկում են իրանց գործակատարներին թափառական ցեղերի մօտ բուրդ գնելու: Մեշեդից բուրդը բացառապէս արտահանվում է Ռուսաստան, Ախսաբադ Նիժնի Նովգորոդ և Մեշեդում բուրդ գնողները մեծ մասամբ ռուսահպատակներ են: Անմշակ բուրդը լինում է գարնանային և աշնանային, առաջինի մազը ⅛ կարճ է լինում երկրորդից: Սեւ մազի խառնուրդը 10% աւելի չպիտի լինի, ապա թէ ոչ գնողը կարող է հրաժարուել բուրդը ընդունելուց, թէեւ բրդի որակութիւնը կշռի չէ դնվում գնելու ժամանակ: Մեծ Բրիտանիայի հիւպատոսի Մեշեդում Խորասանի արտադրած բրդի քանակութիւնը 7,250 տոնն է հաշվում, որ ամբողջովին արտահանվում է ռուսաց նաւահանգիստները Մարսէյլ ուղարկելու համար, իսկ այլ տեղեկութիւններով Բաքուի վրայով Ռուսաստան ուղարկուած բրդի քանակութիւնը հաշվում են 19,236 փութ. Մեշեդից—Ասխաբադ հասցնելու ճանապարհածախսը խալվարին 15—20 ղրան է: Հարաւային Քիրմանի բուրդը Հնդկաստան ուղարկվում է Բէնդէր-Բուշեր նաւահանգստով, իսկ Տաճկաստան Թուշերի ու Մոհամերիի վրայով Քիրմանից արտահանվում է 3 միլ. ֆ. ստերլինի արժողութեամբ բուրդ, որի ⅔ Բասրա է գնում, ուր այն խառնում են արաբական բրդի հետ և այնպէս վաճառում Եւրոպայում:

Թթենու բազմութիւնը Գիլանի, Մազանդարանի ու Խորասանի նահանգներում և այդ նահանգների կլիման հնար են տալիս այնտեղ մետաքսի մշակութեան ընդարձակ չափով: Յայտնի է, որ մինչեւ Յուստինիանոս կայսրի ժամանակ մետաքսի մենավաճառութիւնը Պարսկաստանին էր պատկանում և անցեալ տարի վերջերից մինչեւ ներկայ տարի 70-ական թուականները մետաքսը Պարսկաստանի արտայայտութեան գլխաւոր առարկան էր, այն ժամանակից շերամի հիւանդութիւնը, որի դէմ ոչ մի միջոց գործ չդրուեցաւ, նուազցրեց մետաքսի արտադրութիւնը Պարսկաստանում: Մետաքսի առեւտրական կենդրոնները ներկայումս են. 1) Սեբզեւարն ու Նիշապուրը Խորասանի մետաքսի համար. վերջինի որակութիւնը լաւ է և նրա գինը Սեբզեւարում 5—15 թուման իւրաքանչիւր շահմանի համար: Խորասանը արտադրում է տարեկան 7,386 քիլօ, որի մեծ մասը գործ է դնվում իւր տեղում, իսկ փոքր մասը արտահանվում է Ռուսաստան, 2) Ռաշտն, որի մասին յետոյ կը խօսենք, և 3) Սպահանը ներքին գաւառների մետաքսի համար, որոց քանակութիւնը մեծ չէ: Պարսկաստանի մետաքսի ընդհանուր քանակութիւնն է 275,000 քիլօ, որի ⅓-ը բաւարարութիւն է տալիս տեղական պահանջին. մետաքսեղէնի գործարաններ կան Սպահանում, Եզդում և Քաշանում:

Պարսկաստանում մշակվում է երկու տեսակ ծխախոտ՝ Շիրազի շրջակայքում լայնատերեւ ծխախոտ նարկիլէով (ղալեան) ծխելու համար, և հիւսիսային նահանգներում տաճկական թամբաքուի նման, որից շինում են պապիրոս: Հարաւային ծխախոտն արտահանվում է Սուրիք, Եգիպտոս և Տաճկաստան, իսկ հիւսիսայինը մեծ մասամբ գործ է դընվում իւր տեղում: Պարսկական մաքսատան կառավարիչ մի եւրոպացի Պարսկաստանում գործ դնուող ծխախոտի քանակութիւնը հաշվում է 18 միլիօն ման, իսկ արտահանածի քանակութիւնը 1½ միլիօն ման, իւրաքանչիւր քիլոգրամի գինը 0,55 ֆրանկ հաշուելով: Պարսկաստանում ծխախոտի մենավաճառութիւն մտցնելու փորձն անյաջող եղաւ. իսկ անգլիական ծխախոտի մենավաճառական ընկերութեան վարձատրութեան համար կայսերական բանկայի միջնորդութեամբ 12 միլիօն ֆրանկի փոխառութիւն եղաւ, որ պիտի շիջանուի 40 տարուան ընթացքում:

Վերջին տարիներն առանձին ընդարձակութիւն ստացաւ խաշխաշի մշակութիւնը ափիոն պատրաստելու համար, որին նպաստեց մետաքսի արդիւնաբերութեան ճգնաժամը: 1871 թ. Բէնդեր-Աբբասի և Բուշեր նաւահանգիստներից արտահանուեց 870 արկղ ափիոն, 150 անգլիական ֆունտ ծանրութեամբ, իսկ 1889 այդ քանակութիւնը աճեց մինչեւ 5190 արկղների: Չինաստան, Ջավա, Եգիպտոս, Արաբիա, Ամերիկա և Լօնդօն արտահանուած ափիոնի ընդհանուր գինը 1889 թ. 21 միլիօն ֆրանկ էր, իսկ արկղների թիւը 10,000: Արտահանուած ափիոնի մէջ խառնվում է նշանաւոր տոկոսով ձէթ, որի պատճառով էլ գինը որոշում է նայելով ափիոնի մէջ պարունակուած մորֆինի քանակութեան: 1885 թ. ապահոված քանակութեամբ մորֆին ունեցող ափիոնի արկղը արժէր 3,000 ղրան. Նոյն տարին ընդհանուր արտադրութիւնն էր 13,000 արկղ: Շիրազի և Սպահանի շրջակայքում Լօրիստանում և Խորասանում արտադրվում է մի տեսական բժշկական խէժ, որ արտահանվում է Ռուսաստան և Անգլիա: Լօրիստանում մշակվում է և լեղակ, որից 1888 թուականին յիշեալ խէժի հետ միասին Բուշերի նաւահանգստից արտահանուեցաւ 100,000 ֆրանկի արժողութեան: Պարսկաստանի բնական հարստութիւնը կազմում են նորա պտուղները, որոնց ախոյեան կարող են դուրս գալ միայն Ֆրանսիայի մրգերը առատութեան, համեղութեան և բազմազանութեան կողմից: Ձիթապտուղը մշակվում է Պարսկաստանի բոլոր հիւսիսային մասում և «Journal des Economistes» հանդիսի ասելով վերջին ժամանակ նրա մենավաճառութիւնը յանձնուած լինելով մի ռուս արդիւնաբերողի, այն կատարելագործութեան է հասել, որ կարող է մրցել տաճկական ձիթապտղի հետ: Չոր մրգերի՝ չամչի, թթի, փստայի կաղնի արտահանութիւնը վաղուց արդէն կատարվում էր մեծ քանակութեամբ և 1889 թուականին հասաւ 3 միլիօն ֆրանկի արժողութեան: Պարսկական գինիները, մանաւանդ Շիրազինը իրանց համով նման են Բուրգոնդական գինիներին. բայց որովհետեւ մահմեդականները զզվում են գինեգործութիւնից, այդ պարապմունքը թողած են հայերին, քաղդէացիներին և փարսերին. ուստի և գինու արտահանութիւնը 1889 թ. չէր աւելի քան 120,000 ֆրանկի արժողութեամբ: Journal des Economistes հանդիսի ասելովը, իբրեւ թէ վերջին ժամանակ բելգիական առեւտրական ընկերութեան տարեկան 175 հազար ֆրանկով տուած է գինեգործութեան մենավաճառութիւնը Պարսկաստանում և այս հանգամանքը կարողէ շատ նպաստել գինեգործութեան զարգացման: Մնում է յիշելու եւս պարսիկների ազգային հարստութեան՝ այն է ընտանի անասունների մասին: Սոցա մէջ առաջին տեղը բռնում են ձիերը. Հիւսիսում առաւելապէս ձիերը թիւրքմէն ցեղից են և շատ յարմար բեռնակրութեան համար, հարաւում արաբական ցեղի ձիեր են անփոխարինելի հեծնելու համար. իւրաքանչիւր ձիու գինը 25—125 ռուբլի է: Նշանաւոր են և հարաւարեւելեան նահանգների ու Խորասանի ուղտերը: Իւրաքանչիւր տարի արտահանում են 500,000 ֆրանկի անասուններ:

(Կը շարունակուի)

**ԼՈՆԴՈՆ.**—Պատգամաւորների ժողովը ընդունեց իրլանդական օրինագծի 3-րդ յօդուածը մի քանի փոփոխութիւններով:

— Էրէկ Չայկովսկուն մատուցին Կեմբրիջի համալսարանի երաժշտութեան դոկտորի դիպլոմը: Այնուհետև նա ինքը կառավարեց իւր Ֆրանչեսկա դը Ռիմինիսիմֆոնիայի նուագումը:

**ՎԵՆՆԱ.**—70 խորվատացի ուսանող երէկ հաւաքուել էին ժոն-Հունգարն» հիւրանոցի առաջ, ուր բնակվում է խորվատացի պատգամաւոր Տրչակովիչը «Թող կորչի» և (pereat) գոռացին խորվատիայում սլաւեան ձգտումների դէմ ուղղած ճառի համար: Այնուհետև միևնոյն ուսանողները ցոյցեր արեցին հունգարական նախարարութեան առաջ:

## ՀԱՇԻՒ

Բարեգործական Ընկերութեան Հայոց Ն. Նախիջևանի

Բարեգործական Ընկերութիւնս անցեալ 1892 թուականի սկիզբն ունէր

Ռ. Կ.

Ա. Հիմնական դրամագլուխ . . . . . . . . . 4,000

Բ. Պատրաստական դրամագլուխ . . . . . . 53,000 —

Գ. Առձեռն հարկաւոր դրամագլուխ . . . . . 3,431 30

Ընդամենը 60,431 30

1892 թուականի ընթացքում ընկերութիւնս ունեցել է մուտք

1. Տոկոսիք հիմնական դրամագլխոյն . . . . . 152 —
2. տ. քսան ու մէկ տոմսակաց Ա. և Բ. ներքին փոխառութեան . . . . . 99 75
3. տ. տասն ու մէկ տոմսակաց Արքունի դրամատան . . . . . . . . . .97 38
4. տ. քսան և երկու տոմսակած Բ. արևելեան փոխառութեան . . . . . . 441 75
5. տ. ութսուն և երկու տոմսակաց Գ. արևելեան փոխառութեան . . . . 1287 25
6. տ. քսան և մէկ 4% տոմսակաց ներքին փոխառութեան . . . . . . . .273 60
7. տ. դրամոց ընթաց. հաշուով . . . . . . . . .116 69
8. տ. 3000 ռուբլի գումարի, որ կտակել է Յ. Մ. Պոպովը . . . . . . . 114 —
9. Նոր-Նախիջևանի հայկազն բնակիչներից ընկերութեանս անդամոյ կոչումը մշտնջենաւորապէս պահպանելու համար ստացուել է.

Ա. Աննա Մատիրոսեան Թումանեանից . . . . . 100 —

Բ. Նորանից — Մարգար Դաւթեան Պոպովի՝ իւր առաջին ամուսնու անունով 100 —

Գ. Կարապետ Սարգսեան Թամանցեանից հանգուցեալ Խասպլիկէ Մարտիրոսեան Այտընեանի անունով . . . . . . . . . . 100 —

Դ. Նորանից—հանգուցեալ Գեղեցիկ Յովհաննէսեանք Չորչորեանի անունով . . . . . . . . . 100 —

Ե. Նորանից — Սարգիս Գէորգեան Թամանցեանի անունով . . . . . . . . 100 —

Զ. Նորանից — Հռիփսիմէ Յովհաննէսեան Թամանցեանի անունով . . . . 100 —

Է. Մարտիրոս Զաքարեանից—իւր հանգուցեալ հօր՝ Զաքարիա Մարտիրոսեան Զաքարեանի անունով 100 —

Ը. Մելքոն Գասպարեանց Պապեանից . . . . . . . 100 —

Թ. Նորանից հանգուցեալ Յակոբ Սահակեան Ակռայեանի անունով . . . 100 —

Ժ. տ. Խսկուհի Ռափայէլեան Անանեանից . . . 100 —

ԺԱ. Դանիէլ Յովհաննէս Ունանեանից . . . . . . 100 —

10. պ. Աստուածատուր Քէչէկեանից փոխարինաբար առած պարտքի մնացորդը . . . . . . . . 200 —

11. տ. Մարիամ Հեքիմեանից — հանգուցեալ Աննա Փիլիպոսեան Ալաճալեանի կտակած գումարը . 100 —

12. պ. Մելքոն Սուլթան-Շահեանից փոխարինաբար առած պարտքը . 200 —

12. Տասն անդամ. 1891 թ. անդամավճարը . . . . 50 —

14. Երկուհարիւր քսան անդամների 1892 թ. անդամավճարը . . . . . 1,100 —

Ընդամենը մուտք եղել է՝ 5,332 42

Նոյն 1892 Թ. ընթացքում Ընկերութիւնս ունեցել է

### ԾԱԽՔ

Ռ. Կ.

1. Լազարեանց ճեմարանի մէկ սանի ուսման վարձ . . . . . . . . . 400 —
2. Ս. Պետերբուրգի արհեստագիտական դպրոցի երկու սանի ուսման վարձ 560 —
3. Պետերբուրգի Գեղարուեստ. ճեմար. ուսանող Կարապետ Պետրոսեանին նպաստ . . . . . . . . . 300 —
4. Մոսկուայի համալսարանի ուսանող Յովհաննէս Տէր-Գրիգորեանին նպաստ 200 —
5. Քաղաքիս հոգևոր Դպրանոցի տասը սանի ուսման վարձ . . . . . 280 —
6. Թեմական Դպրանոցի Ս. Հռիփսիմեանց օր. Դպրոցի, պրոգիմնազիայի և Արհեստական դպրոցի 65 սանի և սանուհու ճերմակեղէն, հանդերձեղէն, կօշկեղէն և այլն . . . . . 2706 13
7. Նոյն սաների ուսումնարանական պիտոյից համար 369 28
8. Չքաւոր ընտանեաց օժանդակութիւն . . . . . 279 —
9. Խորհրդարանի ծախք այն է՝ պահապանի ռոճիկ, տոմսակների ապահովագրութեան և պահպանութեան, գրագրի, հաշիւների և կարևոր թղթերի տպագրութեան, երկոտասան աթոռի, նամակատան, քարածուխի, ճրագի և Լազարեանց ճեմարան ուղարկուած սանի ճանապարհածախք . . . . . . . 470 67
10. Ընկերութեանս տարեդարձի հանդիսակատարութեան ծախք . . . . 124 66
11. Նիկողայոս և Թոթայ Խօջայեանցի յիշատակին պատարագ մատուցանելու համար . . . . . . 10 —
12. Ոնոփրիոս Անոփրեանին ճանապարհածախք՝ Էջմիածնի ճեմարանը հասնելու . . . . . . . . . 100 —

Ընդամենը ծախք եղել է՝ 5799 74

Ներկայ 1893 Թ. սկիզբն Ընկերութեանս դրամագլուխն է

Ա. Հիմնական դրամագլուխ . . . . . . . . . 400 —

Բ. Պատրաստական դրամագլուխ, այն է՝ տասը տոմսակ Ա. ներքին փոխառութեան . . . . . 2000 —
տասն և մէկ տոմսակ Բ. ներքին փոխառ. . . . . 2200 —
տասն և մէկ տոմսակ Արքունի դրամատ. . . . . 2050 —
քսան և երկու տոմսակ Բ. Արևել. փոխ. . . . . . 9400 —
ութսուն երկու տոմսակ Գ. Արևել. փոխ . . . . . 27000 —
քսան և մէկ 4% տոմս. ներքին փոխառ. . . . 7400 —
պատրաստի դրամ, որ տնվում է Ն. Նախիջևանի փոխարձ վարկի ընկերութեան դրամատան մէջ . . . . . . . 2850 ր. 53000

Առձեռն հարկաւոր դրամագլուխ . . . . . . 2963 18

Ընդամենը . . . 59963 18

Խմբագիր-Հրատարակիչ՝
ԱԲԳԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

## ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

### ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ Բ. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆԻ

(Կուկիա, Վօրոնցովի արձանի հանդէպ) հիւանդներին ընդունում են ամեն օր, բացի կիւրակի օրերից:

ԱՌԱՒՕՏՆԵՐԸ՝

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վիրաբուժութեան (և ատամնացաւի) և վեներական (սիֆիլիս) ցաւերի:

Կ. Մ. ՉԻԿՕՎԱՆԻ—9—10 ժ. աչքի և նեարդային ց.

Դ. Գ. ՌՈՒԴԿՈՎՍԿԻ—10—11 ժ. ներքին, երեխայոց և կանանց ց.

Ի. Ֆ. ՊՐՕՏԱՍԵՎԻՉ—$11^1/_4$—$12^1/_2$ ժ. ականջի, կոկորդի և քթի ց.

Մ. Զ. ՔԱՆԱՆԵԱՆ—$12^1/_4$—1 ժ. մանկաբարձական և կանանց ց.

Ա. Գ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—1—$1^1/_2$ ժ. ներքին և երեխայոց ց.

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ՝

Ա. Մ. ՓՈՒՂԻՆԵԱՆ—5—6 ժ. երեխայոց և ներքին ց.

Ի. Վ. ՉԵՊՈՒՐԿՈՎՍԿԻ—5—6 ժ. աչքի և կրծքի ց., Քիմիա-խոշորացուցական հետազօտութիւն խսխի և մէզի:

Ա. Ա. ԳԱԴՕՄՍԿԻ—6—7 ժ. սիֆիլիսի (և մորթու) և վիրաբուժութեան:

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—7—$7^1/_2$ ժ.

Ի. Ե. ՖՐԱՆՑԻՈՒՍ—7—$7^1/_4$ ժ. ականջի, կոկորդի, քթի և նեարդային ց. (ելեքտրաբուժութիւն և մարզումն):

Վճար—50 կ.: Համախորհրդի (կօնսիլիումի) և օպերացիայի համար առանձին:

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝
Բժշկապետ Նաւասարդեան:

### ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

Մարդատար գնացքը Թիֆլիզից Բաթում դուրս է գնում առաւօտեան ժ. 9-ին 30 ր. և Բաթում հասնում է երեկոյեան ժ. 9-ին 45 ր.:

Փոստային գնացքը Թիֆլիզից Բագու դուրս է գնում ցերեկուայ ժ. 1-ին 20 ր., և հասնում է Բագու առաւօտեան 7 ժ. 30 ր.:

Փոստային գնացքը Թիֆլիզից Բաթում դուրս է գնում երեկոյեան ժ. 6-ին 50 ժ. և Բաթում հասնում է առաւօտեան ժ. 8-ին 15 ր.:

Մարդատար գնացքը Բաթումից Թիֆլիզ դուրս է գալիս առաւօտեան ժ. 9-ին 45 ր. և Թիֆլիզ հասնում է երեկոյեան ժ. 9-ին 52 ր.:

Փոստային գնացքը Բաթումից Թիֆլիզ դուրս է գնում գիշերուայ ժ. 11-ին 25 ր. և Թիֆլիզ է հասնում ցերեկուայ ժ. 12-ին 25 ր.:

Փոստային գնացքը Բագուից Թիֆլիզ դուրս է գալիս գիշերուայ ժ. 11-ին 10 ր. և Թիֆլիզ հասնում է ցերեկուայ ժ. 5-ին 50 ր.:

### ՓՈՍՏԱՅԻՆ ԵՐԹԵՒԵԿՈՒԹԻՒՆԸ ՎՐԱՑ ՊԱՏԵՐԱԶՄԱԿԱՆ ՃԱՆԱՊԱՐՀՈՎ

Թիֆլիզից՝ հինգ հոգու տեղ ունեցող կառքը ուղևորվում է առաւօտեան 8 ժամին, գիշերում է Մլեթի կայարանում. Վլադիկավկազ է հասնում հետևեալ օրը ժամը 7—8-ին երեկոյեան:

Վեց հոգու տեղ ունեցող հանրակառքը (օմնիբուս) ուղևորվում է կէսօրից յետոյ ժամը 3-ին և առանց գիշերելու տեղ է հասնում հետևեալ օրը ժամը 7—8-ին երեկոյեան:

Վլադիկավկազից՝ հինգ հոգու տեղ ունեցող կառքը ուղևորվում է առաւօտեան ժամը 8-ին, գիշերում է Մլեթի կայարանում. Թիֆլիզ է հասնում հետևեալ օրը ժամը 7—8-ին երեկոյեան:

Վեց հոգու տեղ ունեցող հանրակառքը (օմնիբուս) ուղևորվում է կէսօրից յետոյ ժամը 3-ին և առանց գիշերելու տեղ է հասնում հետևեալ օր ժամը 7—8-ին երեկոյեան:

Երկաթուղու փոստային - մարդատար, Վլադիկավկազից դուրս է գալիս դէպի Ռոստով առաւօտեան 10 ժ. և 30 ր.:

### ՌՈՒՍԱՑ ՇՈԳԵՆԱՒԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ

Ամեն շաբաթ շոգենաւերի երթևեկութիւն Բաթումի, Օդեսայի եւ Կ. Պօլսի միջեւ:

Բաթումից դուրս է գնում.

Շաբաթ օրերը, (լոյս կիրակի գիշերուան 2 ժ.) շրջանառու ընթացքով բոլոր նաւահանգիստները:

Չորեքշաբթի օրերը, գիշերուայ ժամը $11^1/_2$-ին, խուճապ ընթացքով Սևաստապոլի վրայով:

Հինգշաբթի օրերը, ցերեկուայ ժամը 4-ին Նովօրոսիյսկի Կերչի վրայով:

Բաթում է հասնում.

Երկուշաբթի օրերը երեկոյեան, շրջանառու ընթացքով բոլոր նաւահանգիստների վրայով:

Երեքշաբթի օրերը առաւօտեան, ուղիղ ընթացքով Սևաստապոլի վրայով:

Ուրբաթ օրերը առաւօտեան ուղիղ ընթացքով Նովօրոսիյսկի և Կերչի վրայով:

## ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՄԱՄՈՒԼԻ ՏԱԿ Է

**ԱՇՈՏ ԵՐԿԱԹ**

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԷՊ 10-ՐԴ ԴԱՐՈՒ

Հեղինակութիւն

ԲԱԳՐԱՏ ԱՅՎԱԶԵԱՆՑԻ

Վաղօրօք ցանկացողները պէտի դիմեն Թիֆլիզ «Կենդրոնական գրավաճառանոցին:

Գինն է ճան. ծախքով 1 ռ. 25 կ.:

(Խ) (10—7)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

և վաճառվում է կենդրոնական գրավաճառանոցում

Իշխ. Կ. Բեհբութեանցի

**ԾՈՒԽ**

(Ծխական հոգաբարձութեան կազմակերպութեան մասին) գրքոյկը Օրէնքի քաղուածներով հայերէն և ռուսերէն:

Գինն է 15 կ. գումարով զիջումն:

(Խ) (25—15)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

և վաճառվում է բացառապէս կենդրոնական գրավաճառանոցում

ԻՍ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆՑԻ

**ՀԱՅՈՑ ԳԻՐԸ**

բաղկացած 400 երեսից և 8 վիմատիպ նկարներով. պսակուած է Սահակ-Մեսրոպեան մրցանակով: Գինն է 1 ռ. 50 կ., ճանապարհի ծախքով 1 ռ. 75 կոպէկ: Գումարով գնողներին զեղջ է լինում:

(Խ) (25—10)

ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ «ԿԵՆԴՐՈՆԱԿԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՈՒՄ»

Տուրգենև՝ «Յաղթական սիրոյ երգը», գինն է. . . . . 30 կ.

Ռ[illegible]՝ «Ցեց» վէպ. Թարգմանչի յառաջաբանով, գինն է . . 80 կ.

Թարգ. [illegible]

(Խ) (20—6)

ԱՂՍՏԱՖԱ ԿԱՅԱՐԱՆՈՒՄ

**ԱՂԵՔՍԱՆԴՐ ՄԱՄԻԿՈՆԵԱՆՑԸ**

ընդունում է և ուղարկում ամեն տեսակ ապրանքներ զանազան տեղեր. նոյնպէս յանձնարարութեամբ գնում է և վաճառում Աղստաֆայում զանազան ապրանքներ: Կոմիսիան սովորականից չափաւոր. մեծ քանակութեամբ ուղարկուելիք ապրանքների համար առանձին պայման:

Այն պարոնները, որոնք Թիֆլիզի կայարանում (Товарная станція) սեփական գործակալ չունին, կարող են դիմել Մովսէս Մսերեանցին, Ճաղինովի քարվանսարէն №-7, իսկ պայմանների համար ինձ Աղստաֆայում:

(88) (10—7)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Իսահակ Յովհաննիսեանցի

«ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԻ ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂՆԵՐԸ»

անունով գիրքը:

ԳԻՆՆ Է 40 ԿՈՊԷԿ

Դիմել՝ «Կենդրոնական գրավաճառանոցին» կամ հեղինակին Ներսիսեան դպրոցում:

(Խ) (10—3)

*Թիֆլիզի Կենդրոնական և Կովկասի*

ՈՒՐԻՇ ՔԱՂԱՔՆԵՐԻ ՀԱՅ ԳՐԱՎԱՃԱՌԱՆՈՑՆԵՐՈՒՄ ԾԱԽՎՈՒՄ Է

**ԱՏՐՊԵՏԵԱՆԻ**

«Ալմաստ» վէպը Բարձր-Հայոց կեանքից . . . . . . . 2 ռուբ.

«Խէչ-Կարապետ» վէպը Հայ-կաթոլիկների կեանքից . . . . . 1 »

«Ճուշան» ողբերգութիւն Թուրքահայերի կեանքից . . . . 1 »

«Սարրաֆ» ողբերգութիւն Թիւրքահայերի պատմ. կեանքից. . — 30 կ.

(62) (50—Ս)
ուր.

Ա. Գ. ՄԻՐԶՕԵՎԻ

**ԳԻՇԵՐՕԹԻԿ ՈՒՍՈՒՄՆԱՐԱՆ**

ամառը յունիսի 10-ից տեղափոխվում է Վարվարինօ կայարանի մօտ գտնուած Քվիշխեթ գիւղը. ընդունում է աշակերտներին պատրաստելու Միջ. ուսումնարանների բոլոր դասարանների համար. դիմել՝ Грибоѣд. ул. д. № 11.

(79) (5—3)

**ԲԱՐՁՐԱԳՈՅՆ ՀԱՍՏԱՏՈՒԱԾ**

ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ԴԵՂԱԳՈՐԾԱԿԱՆ ԱՊՐԱՆՔՆԵՐԻ ՎԱՃԱՌՏԱՆԸ

**ԹԻՖԼԻԶՈՒՄ ԵՒ ԲԱԳՈՒՈՒՄ**

*ստացուեցան գարնան թարմ լցրած հանքային ջրեր Կովկասեան եւ արտասահմանեան:*

(118) (50—49)

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

**«ԴԻՒԱՆ ՀԱՅՈՑ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ»**

ԳԻՐՔ Ա.—Բ.

ՆԻՒԹԵՐ 1780—1834 Թ. ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

Յովհաննէս Ը. Կարբեցի կաթողիկոսի լուսանկար մեծադիր պատկերով եւ շքեղ տպագրութեամբ:

Աշխ. Գիւտ քահ. Աղանեանց

Արժանացած Սահակ-Մեսրոպեան մրցանակին:

ԳԻՆՆ Է 2 Ռ.

Ճանապարհի ծախքը 30 կոպէկ:

Դիմել աշխատասիրողին կամ կենդրոնական գրավաճառանոց:

(25—16)

ԱՐԴԷՆ ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

**ՐԱՖՖԻԻ**

**ՎԷՊԻԿՆԵՐ ԵՒ ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ**

ԵՐԿՐՈՐԴ ՀԱՏՈՐ

ԳԻՆՆ Է 2 Ռ.

Ճանապարհի ծախք 31 կ.

Դիմել՝ Тифлисъ, АННА—РАФФИ.

(63) (5—5)

### ՓԻԼԻՊՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

ՀՐԱՏԱՐԱԿԱԾ ԳՐՔԵՐԸ

| | | Ռ. | Կ. |
|---|---|---|---|
| 1) | Շմիտ, «Ֆրանկլին», 2 տպ. ավելաւմիւ. | — | 40 |
| 2) | » «Վաշինգտօն», 2 տպ. | — | 60 |
| 3) | » «Հոմերի Իլիականը», պատկերներով | 1 | — |
| 4) | » «Հոմերի Ոդիսականը» | 1 | 20 |
| 5) | Սմայլս, «Բնաւորութիւն» | 1 | 50 |
| 6) | Միշլէ, «Սէրը» | 1 | — |
| 7) | » «Ալպեններից մինչև Անդերը». | — | 10 |
| 8) | «Ռուստէմ և Զոհրաբ» | — | 20 |
| 9) | Շիլլեր, «Աւազակներ», ողբերգութիւն | — | 50 |
| 10) | Սմայլս, «Ինքնօգնութիւն» | 1 | 50 |
| 11) | Տօլստոյ, «Ռօբինզօն», փոքրերի համար. | — | 20 |
| 12) | » «Կոլումբը», փոքրերի համար | — | 15 |
| 13) | Հայնէ, «Բէատրիչէ», վէպիկ | — | 30 |
| 14) | » «Նոնցայի բերդը», վէպիկ | — | 30 |
| 15) | Շմիտ, «Ռէյնեկէ աղուէսը» | — | 60 |
| 16) | Վալտեր, «Հաւատարիմ Սավիտրին» *). | — | 10 |

Ճանապարհածախսը թարգմանչի վրայ է: Վաճառվում են թարգմանչի մօտ՝ Тифлисъ, Садовая, Маріино-Анановское училище, և կենդրոնական գրավաճառանոցում:

---

*) Հրատարակութիւն «Թ. Հ. Գր. Հրատարակչ. Ընկերութեան:

Дозволено цензурою, Тифлисъ, 3 Іюня 1893 года. Տպարան Յ. Մարտիրոսեանցի Типографія И. Мартиросіанца, на Орбел. ул. д. № —81